

ספר

כבוד חכמים

או חמדת צבי

חלק ב

בו יבואר בסד הרבה מקראי קידש ודושת חזל
בנידל מעלת הצדקה ושכרה וכבודה, וכח התעוררת
בתקופה הזאת להרים קרן ישראל בענין עבודת אדמה
בארה"ק, ובכל מקומות מושבותיהם, ותפארת מעשה
הצדקה שפעל ועשה ותיקן השר המרומם גדול העלילה
ורב פעלים, דורש טוב לעמו מוהר"ר משה באראן
הירש נ"ע, וכבודו, יחוו ישרים ויתענגו.

מאתי הצעיר יהודא בהר"ר שמואל רפאל הכהן ז"ל
מעמקין שהייתי ר"מ בברעזין ובמינסק, כעת מושבי בווארשא,
בעהמ"ס שרבינו הזהב ג' חלקים וס' כבוד מלכים.

ווארשא

ברפוס ר' יעקב זאב אונטערעהנדלער נ"י

שנת תרנ"ו לפ"ק

Сеферъ КОВОДЪ ХАХОМИМЪ
т. е. Уваженіе Мудрецамъ
Часть II
Составиль Ю. Темкинъ
ВАРШАВА 1896.

Дозволено Цензурою
Варшава 28 Мая 1896 г.

Въ Типо. Р. Унтергендлера, Гусья № 21.

כבוד חכמים

חמדת צבי

דרוש זה יסודו לכאר הרבה סאמרי חו"ל בגודל מעלת הצדקה, ותפארת מעשה הצדקה, שפעל ועשה ותיקן השר המרומם גדול העלילה ורב פעלים, דורש טוב לעמו, כבוד מהור"ר משה בהאלוף המרומם ר' יוסף באראן הירש ג"ע, ורוממות הנריבים בהעם, להרים קרן ישראל בתקופה הזאת, לקנות אחוזת קרקע עפ"י רשיון הממשלות בארה"ק כפרט, ובכל מקומות מושבותיהם, שיהיו עוסקין בני בעבודת אדמה, וגודל שכרם.

(א) **איתא** בחגיגה (פ' חומר נקדש נסופו) כתיב המזבח עץ ג' אמות גבוה (יחזקאל מ"א) וכתיב (ס"ט) וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה', פתח במזבח ומסיים בשלחן ר' יוחנן ור"ל דאמרי תרווייהו בזמן שבהמ"ק קיים מזבח מכפר עליו ועכשיו שולחנו של אדם מכפר עליו (פרש"י שולחנו של אדם כהננסת אורחים) ע"כ, ובברכות (דנ"ה) אמר רב יהודה ג' דברים מאריכין ימיו ושנותיו של אדם, ואלו הן המאריך בתפלתו והמאריך בשולחנו כו', ומפרש הגמ' ומאריך בשולחנו דילמא אתי עניא ויהיב ליה מידי דכתיב המזבח עץ ג' אמות וכתיב וידבר אלי זה השלחן כו', פתח במזבח וסיים בשלחן ר' יוחנן ור' אלעזר דאמרי תרווייהו בזמן שבהמ"ק קיים מזבח מכפר על ישראל ועכשיו שולחנו של אדם מכפר עליו ע"כ. וכ"ה במנחות (דנ"ו) בקצרה ע"ש, (עיין במג"א באו"ח סי' א' ס"ק ה' ובשערי תשובה שם מש"ש בשם ספר דעת קדושים), ויש לדקדק בכאן טובא. (א) דבחגיגה מזכיר הגמ' על כך דרשא לר"י ור"ל ואינם מזכירים כלל לר"א דברכות בהדיהו, ובברכות ומנחות מזכיר הגמ' ע"ז ר"י ור"א והשמיטו לר"ל והלא דבר הוא. (ב) דהתנא באבות (פ"ג מ"ג) אומר רש"א ג' שאכלו על שלחן אחד ולא אמרו עליו דברי תורה כאלו אכלו מזבחי מתים שנאמר כו' אבל ג' שאכלו על שלחן אחד ואמרו עליו ד"ת כאלו אכלו משלחנו של מקום ב"ה שנאמר וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה' ע"כ, הרי רואין מהתנא דמפרש הקרא דזה השלחן על תורה ולא כהני אמוראי דלעיל, וראיתי שגם המהרש"א במנחות שם הרגיש בזה, ובעין יעקב בחגיגה בהחידושים שם כתב ליישב דכולוהו שמעינן מיניה מדכתיב זה השלחן אשר לפני ה' וכי לפני ה' אוכלין אלא להורות שיאמר עליו ד"ת הוי לפני ה', ומדוהקשו למזבח נשמע מיניה עוד איוה מצוה והיינו הכנסת אורחים כדפרש"י הכא ובין זה וזה אמר שולחנו מכפר עליו, אבל כדי לתת לו ג"כ שכר דא"י ושנים אמרינן התם דוקא במאריך על שולחנו כדי דילמא אתא

עניא

עניא ויהיב ליה לכך יהיבין ליה ג"כ שכר אריכת ימים ושנים ע"ש, ולדעתו פ' זה החוק מאד דכיון שכן מאי מביא הגמ' ראייה להא דרב יהודה דמאריבין ימיו ושנותיו מהא דר"י ור"א על זה דכתיב המזבח כו' הלא מהתם לא ידעין רק לענין כפרה דומיא דמזבח ולא לזה דמאריבין ימיו כו', והגאון העיין יעקב ז"ל במנחות כתב דלק"מ דשניהם כאחד טובים כדכתיב בחסד ואמת יכופר עון, חסד זו מתנות עניים ואמת זו תורה דכתיב אמת קנה ע"ש, (עיין לקמן שריג ז' מס"ס נוס) ואף לפי הע"י עדיין עומד דקרוקי הא') דלעיל מ"ט בחגיגה מוכיר ע"ז ר"ל, ובברכות מוכירו ד"א:

ולחבין כ"ו בס"ד נקדים לבאר עיקר דברי התנא באבות דלעיל, דהנה הרע"ב ז"ל כתב בד"ה ולא אמרו, וז"ל דבברכת המזון שמברכים על השלחן ויצאין ירי חובתן וחשיב כאלו אמרו עליו ד"ת ע"כ ולשוון רש"י ע"ז ורגילין לפסוק עצמן בבהמ"ז, והתו"מ השיג ע"ז וז"ל דודאי ר"ש לאו בהכי מיירי דאמרי ברשיעי עסקינן שאין מברכים בהמ"ז שהיא מ"ע דאורייתא ומילי דאבות מילי דחסידות נינהו, והתוס' חדשים שם מוסיף עוד ע"ז בהשגתו דלישנא דמתניתין מדלא קאמר ולא מברכים בהמ"ז משמע דלא כהרע"ב דהשתא משמע אם אמר ד"ת לחוד ויצאין הא מחויב לברך בהמ"ז, ועוד למה ג' וכתב שגם בעל ראשית חכמה הוכיח מהוהר לסתור סברא זו, והמג"א באו"ח (ס' ק"ט) פוסק נמי דבעינן דברי תורה דוקא ודלא כהרע"ב ע"ש, ולפענדר"נ לחוק שי' הרע"ב וליישב כל הרקדוקים דלעיל עליו הכי, ומתחלה נשים עין לראות באיזה מקום ציין הרע"ב דבריו, ודבר זה נראה לעין כל שלא ציין דבריו רק על בבא דרישא במ"ש ר"ש ולא אמרו כו' ולא על בבא דסיפא דאמרו עליו ד"ת, וזוהו נ"ל ברור דגם לדעת הרע"ב ז"ל לבוא לקבל שכר זה הנשנית בסיפא כאלו אכלו משלחנו של מקום לעולם בעינן דוקא ד"ת שע"י ד"ת מעלה עליו הכתוב כאלו הקריב קרבנות על המזבח, אבל אם לא אמר ד"ת רק בירך ברכת המזון לחוד שהיא מ"ע כשאר מ"ע שבתורה לא מצינו כח במ"ע זו בשום מקום שיהיה נחשב כמזבח לכפר עליו, וכמו דלהני אמוראי דלעיל דררשי הקראי דפתח במזבח וסיים בשלחנם לפי ענינם דשלחן מכפר כמזבח, כן בודאי צ"ל ג"כ לפי דרשת התנא קרא דזה השלחן קראי על ד"ת דהא דפתח במזבח לומר כמו מזבח מכפר כן בד"ת על שלחנו מכפר, ודברי תורה שפיר שייך לדמותן לקרבן דת"ת כנגד כלם וכן בצדקה וגמ"ח נמי יש להם חשיבות כקרבן כמבואר בירושלמי דפאה פ"א דצדקה וגמ"ח שקולה כנגד כל המצות וכ"ה בגמ' בפ"ק דב"ב (ד"י) בשם ר"א ור' אלעזר אמר בסוכה (דמ"ט) גדול העושה צדקה יותר מכל הקרבנות, וכ"ז אינו רק בהני תרתי אבל לא בהמ"ז לחוד וכמ"ש, וי"ל דלא בא הרע"ב להקל בזה ולדמות בהמ"ז לד"ת ודיוצאין ע"י בהמ"ז רק בבבא דרישא דאמר דהר"ז כאלו אכלו מזבחי מתים (ועיין ברוח חיים ההסבר בזה דו"מ כמוב טעם ועיין בספרי קדושת שבת חלק א' שהארכתי טובא בענין טעם זה דהר"ח ז"ל) וע"ז בא הרע"ב לומר שכמו כן האדם המברך בהמ"ז לחוד אף שלא למד על שלחנו ד"ת מ"מ ע"י בהמ"ז לחוד נמי מועיל ביה שלא נחשב אכילתו כז"מ, וכן מסתבר דכיון שמברך לה' בכל הני ג' ברכות דבהמ"ז, בודאי עי"ז נמי מקדיש אכילתו כקדשים ואינו דומה אכילתו כלל לתקרובות עכו"ם, והא דאינו מוכיר התנא בהמ"ז י"ל דקמ"ל בזה עוד מילתא דאם אדם למד תורה באכילתו מועיד לו לסלק מהמאכל שם של ז"מ לפי דבר

ספר ר"ח דלעיל במעמיה דמלתא שבכל מאכל מעורב טוב ורע מעת חמא של אדם הראשון והאריך בענין זה בדברים נחמדים ע"ש, ואף אם חלילה ביטל מ"ע דברהמ"ז הר"ז כאלו עובר על שאר מ"ע שבתורה ויקבל עונש ע"ז, אבל מ"מ כיון שלמד או תורת ה' וקיבל עליו עול מלכות שמים בלמודו פועל בו דבר זה ג"כ להקדיש מאכל שלו שאכל ולהוציאו מו"מ, ולרווחא דמילתא י"ל עוד דמשה אינו מזכיר התנא בהמ"ז דקמ"ל בזה דלפעמים סגי בר"ת לחוד כגון שקרה לו שאכל דבר איסור בשגגה ונזכר אח"כ שהריץ שאין מברכין ע"ז לא לפניו ולא לאחריה כמ"ש הרמב"ם בפ"א מהל' ברכות כל האוכל דבר איסור בין בזדון בין בשגגה אין מברכין עליו לא בתחלה ולא בסוף ועו"א התנא אף בה"ג שא"י לברך עליו בהמ"ז מ"מ גם לזה יש לו עצה להוציאו מאכלו מו"מ אם אמר עליו ד"ת, ומבואר דברי הרע"ב ע"נ מכל צד כנ"ל נכון בס"ד :

וביסוד זה נבוא בס"ד ליישב כל הדקדוקים דלעיל די"ל דכל הני אמוראי דלעיל נמי נקמי וסברי בעיקר פ"י דהקרא דזה השלחן כו' כדברי התנא באבות דקאי זה על ד"ת, והא דאמר ר"י ור"ל לפרש הך קרא דזה השלחן גם על הכנסת אורחים י"ל הכי דבמנחות (דנ"ט) אמר ריש לקיש פעמים שביטולה של תורה זהו יסודה דכתיב אשר שברת יישר כחך ששברת (פירש"י כגון שביטל תורה להוצאת המת והכנסת כלה זהו יסודה כלומר יקבל שכר כאלו יושב ועוסק בתורה, ובפ' מפנין בשבת א"ר יוחנן שם גדולה הכנסת אורחין כביטול בהמ"ד (ועיין בספרי כבוד חכמים הארוך מו"ש ע"ז) א"כ לפ"ז יש ללמוד מכאן להלכה דרשאי אדם לפעמים לבטל מלימודו בעת סעודתו כדי לעסוק בשעה זו במצות הכנ"א, לעמוד עליהם ולמלאות לכל המסובין דשם כדי צרכו וחלקו בכבוד, ובפיוס דברים טובים, דהוה ג"כ מעיקרי מצות הצדקה כדאמרינן בב"ב בפ"ק הנותנו מברכו בוא"ו ברכות והמפייסו מברכו ב"א ברכות, וא"כ כמו שמבטלין ת"ת להכנסת כלה כן י"ל שיש לו רשות לבטל ת"ת בשעה שזימן לפניו אורחים בסעודתו למען קיים מצות הכנ"א בכל פרטיו, ולר"ל שאמר על מצוה זו דהכנ"א דפעמים שביטולה של תורה זהו יסודה א"כ צ"ל לשיטתו עוד מי שעוסק בשולחנו בכבוד אורחים יקבל שכר כאלו עוסק בתורה בסעודתו באותה שעה, ולפ"ז שפיר אמר ר"ל לשי' במנחות דשלחנו של אדם מכפר והיינו הכנ"א כפרש"י שם, והמעם בזה י"ל דבמצוה זו יש ג"כ מעלת ת"ת ומקבל עליו שכר כעוסק בתורה, א"כ כדבר זה נכלל גם דברי התנא באבות דאמרי ע"ז דזה השלחן הך מימרא דאמרו עליו ד"ת ודוק, אך ז"א רק בהכנ"א ובה"ג דלעיל, אמנם מי שמאריך בשלחנו ואכילתו ובאריכות זו אינו עושה בשעה זו שום פעולת המצוה במעשה כלל רק ממשיך יותר את סעודתו ומאריך בה ומביט דילמא אתיא עניא ויהיב ליה הן דמחשבתו מהורה לה' אבל מ"מ אין להחליט ולומר על העת הזאת שיקבל שכרו כעוסק בתורה ממש, ואפשר דספק זה דילמא אתא עניא אינו דוחה ודאי לימוד התורה ואינו נכלל בסדה זו מעלת לימוד התורה, וא"כ על כה"ג י"ל דלא אמר ר"ל כלל דבריו דשלחנו מכפר כד"ת, ולפ"ז א"ש דבברכות דמירי שם בענין המאריך בשלחנו דאינו מזכיר ע"ז לר"ל, אך הגמ' יליף זה מר"י ור"א שהם אמרו דפ"י דקרא דזה השלחן קאי אף בה"ג דמאריך בשלחנו, וי"ל דר"א לשיטתו אויל דאמר בסוכה (דמ"ט) דגדול העושה צדקה יותר מכל הקרבנות שנאמר צדקה ומשפט נבחר לה' מזבח (משלי כג), וכתב ע"ז הגאון חיד"א ז"ל בספרו פתח עינים

עינים רצדקה מכפר אף על המזיד ע"ש, עוד כתב הנ"ל בתענית (דכ"ב) ברה"מ ומ"מ קרים סליק ענני מהאי וזיתא דקיימא דביתהו בשם ר' אפרים בפי' על התורה בפ' פנחס דהמחלק לחם לעניים כאלו הקריב כל הקרבנות, וז"ש את קרבני לחמי פי' לחם, לאישי פי' לעניים שנידונים באש ע"ש, ועוד אמר ר"א שם אין הצדקה משתלמת אלא לפי החסד שבה שנאמר זרעו לכם לצדקה קצרו לפי חסד, פירש"י הנתינה היא הצדקה והסרחא הוא החסד כו' זהו חסד שנותן לבו למוצתו של עני ע"ש, א"כ לשיטת ר"א מי שמאריך בשלחנו ונותן לבו למוצתו של עני דילמא אתי עניא ויהיב ליה ודאי יש במדה זאת מדת הצדקה והחסד האמיתי בגופו, וכיון שלר"א גדולה צדקה יותר מקרבנות ואין הצדקה משתלמת אלא לפי חסד שבה מסתברא ודאי לפ"ו שהמאריך בשלחנו שלחנו מכפר עליו, וכמ"ש וכתוב בחסד ואמת יכופר עון (ועיין בשריג ב' מש"ש בדברי ר"א ע"ז דאמר בב"ב פ"ק דמתן כסתר יכפה אף וחמה, וי"ל דר"א לשי' אויל דלפ"ד שם מפרש ר"א חסד ואמת חסד או אמת יכופר עון ולאו דבעינן תרווייהו ומש"ה ר"א לשי' סובר דבחסד זו לחוד דמאריך בשלחנו יכופר עון כמו באמת שהיא תורה) חסד זו צדקה ואמת זו תורה והוקש חסד לתורה, וא"ש ר"א לשי' דסוכה הא דאמר בברכות דהמאריך בשלחנו מאריכין לו ימיו ושנותיו כמו בתורה דכתיב בה כי הוא חייך ואורך ימך, ומש"ה אמרי הגמ' בברכות כ"ז שם בשם ר"י ור"א ולא ר"ל, ומבואר הכל ע"נ בס"ד ודוק היטב בב"ז, ובסדר צדקה זו לפי החסד שבה, מקיימים בעת הזאת הנדיבים בהעם לקנות אחוות קרקע ולהושיב בהם עניי בני ישראל, שמקריבים לחמם לאשי, לעניים הנידונים באש, ובדבר זה מקרבי הנייתם טובא, כמו שנדבר בזה בס"ד בסמוך :

ב) והנה ביבמות בפ' הבא על יבמתו (דס"ג) אמרי א"ר פפא זרע ולא תזבין אע"ג דכי הדרי נינהו הני מברכין פרש"י זרע תבואה לאכילת ביתך ולא תקנה תבואה מן השוק ואע"ג דכי הדרי נינהו אפילו חיטין בזול וקרקעך אינו חשוב ואין לך שכר לפי השעה אפ"ה הני מתברכין ברכה מצויה בדבר שאינו לוקח ברמים ואין כלה מהר, ועוד שם קפוץ זבין ארעא, ור"א אמר כל אדם שאין לו קרקע אינו אדם, ועוד א"ר אלעזר ביבמות שם עתידין כל בעלי אומניות שיעמדו על הקרקע שנאמר וירדו מאניותיהם כל תופשי משוט מלחים כל חובלי הים על הארץ יעמדו (ימזקל נו), ולכאורה דברי ר"א תמוהין מאד דהאי קרא דיהוקאל לא קאי כלל על העתיד רק שם מיירי הקרא במפלת צור וכדכתיב שם לעיל מזה הונך ועזובונך מערכך מלחך וחכליך מחזיקי ברקך וערכי מערכך וכל אנשי מלחמתך אשר בך וכל קהלך אשר בתוכך יפלו בלב ימים ביום מפלתך כו' וע"ז כתיב אח"כ וירדו מאניותיהם כו' ואין מקרא יוצא מודי פשוטו, ולהבין דברי ר"א צריכין ליתן אוון קשבת ולשמוע בזה פשר דבר עפ"י מ"ש הגאון בעל חק יעקב ז"ל בעיזון יעקב ביבמות שם על קו' זו וז"ל ולבי אומר לי דר"א לשי' אויל דאמר בחלק (דל"ט ע"ה) אין לך קץ מגולה יותר מזה שנאי (זככי ח) כי לפני ימים ההם שכר האדם לא נהיה ושכר הכהמה איננה וליוצא ולבא אין שלום מן הצר כו', ושם סמוך לזה כתוב ועתה לא כימים הראשונים אני לשארית העם הזה את כל אלה, כי זרע השלום, הגפן תתן פריה והארץ תתן את יבולה והשמים יתנו מלם, מזה למד ר"א שפיר דלעתיד כיון שיתברך כ"כ הארץ יניחו כל האומניות שלהם מדלא הכטיח להם ג"כ בברכת שכרם, והא דמייתי קרא דוירדו מאניותיהם היינו לומר אף שאין לך אומנות פחותה מן הקרקע כדריש ר"א תו לקמן מ"מ

מ"מ מפני גודל הברכה שיהיה לעתיד יניח כל האומנות עכ"ר, והנה סוף דבריו לדעתי רחוקים מאד מדברי ר"א שאמר ע"ז שנאמר וירדו משמע דמכאן עיקר ראייה שלו והבן, אך ראש דבר אמת וצדק, אמנם צריכין להוסיף תכלין טובא לזה ועי"ז יבואר לנו כל דברי ר"א דכאן, דהתוס' כתב שם ע"ז דאמר ר' אלעזר שם אין לך אומנות פחותה מן הקרקע שנאמר וירדו וז"ל אע"ג דר"א גופיה קאמר לעיל כל אדם שאין לו קרקע אינו אדם צ"ל קרקע לבנות עליו בית שידור בו וגם לצורך מוונותיו כדאר"פ זרע ולא תזבין והכא מיירי באדם שעיקר אומנותו בקרקע ע"כ, מבואר מזה לדעת התוס' דלעיקר צורך מוונותיו לכדי סיפוקו טוב ומוכרח לאדם להיות לו קרקע ויבנה שם בית ויזרע תבואה כדי מונו ומוונות ביתו, ויהיה לו על אדמתו צאן ובקר לפי הצמרכות שלו שלא יצטרך לקנות שום דבר מן השוק וכל הני מתברכים בברכה מצויה כו' כמ"ש לעיל, אמנם לעשות עסקא להשתכר הין טובא ע"י קרקע ולעשות כל שכרו והונו ואומנתו בקרקע ע"ז אמר"א שאין לך אומנות פחותה מן הקרקע שנאמר וירדו, וכדאמר רבא שם בענין עיסקא מאה זוזי בעסקא כל יומא בשרא וחמרא, מאה זוזי בארעא מילחא וחפורא ע"ש, וכ"ז מי שקונה אותה בשביל עשירות ולעשות מזה קנין רב, דעל כה"ג עיסקא טב מזה, וכדאמר ר"א גופיה שם להווא ארעא דשדרי בה כרבא לפותיא דא"ל אי תשדייה לאורכיך הפוכי בעיסקא טב מינך, אבל לצורך מחיתו ומונו ולהיות לו דירת בית או טוב ומוכרח לאדם לקנות קרקע, זרע ולא תזבין, ועז"א ר"א כל אדם שאין לו קרקע אינו אדם, ונ"ל דכ"ז עכשיו אבל לעתיד כי זרע השלום הגפן תתן פריה והארץ תתן את יבולה והשמים יתנו טלם, ויתברכו כ"כ הארץ דלעתיד עד שבסוף כתובות אמרו חז"ל על ברכת הארץ דלעתיד דעתודה חמה שתתמר כדקל כו' ובחור שבאבות התנבא לבניו דלעתיד יהיה דאוסרי לגפן עירו ולשורקה בני אתונו כו' כמבואר בפ' יחי ועיין בכתובות שם ע"ז, א"כ או גם לעשות עיסקא בקרקע טובא ולאסוף הון רב אף בה"ג יהיה עסק זה דאחוות קרקע טב מכל שכר אדם בעולם, ובוה מבואר היטב הך דזכריה דלעיל דבהברכות אינו מוכיר שכר האדם הכתובה קודם רק שכר בהמה וכפרש"י בסנהדרין שם ע"ז דשכר בהמה עבודת אדמה שהיא ע"י בהמה דאין צריך להזכיר זה דיש בכלל מאתים מנה, דלעתיד יהיה שכר בהמה יתירה משכר אדם בעיסקא דמו"מ שבא משכר אדם וכמ"ש, ומעיקרא אמר הכתוב שפיר כי לפני ימים ההם שכר האדם לא נהיה ושכר הבהמה איננה, והזכיר תחלה שכר האדם ואח"כ שכר הבהמה בגדר לא זו אף זו, לא זו שכר האדם בעיסקא שהיא טב מעיסקא דקרקע, לאסוף הון לא נהיה, אף זו דשכר הבהמה איננה כנ"ל נכון, הרי בררנו שכר העשירות וההון שבא לאדם משכר האדם ומשכר הבהמה עתה :

ועתה נבא לדרך הזה לברר אופן דלעתיד בבעלי אומנות דידוע דעפ"י רוב אומנות יבא לאדם כל אחד ואחד לפי אומנתו שבחר לו, היא כדי שבאומנות זה ימצא לו מחיתו ומהיית נפשות ביתו שלא בצער ודוחק דאין עניות מן האומנות ולא עשירות מן האומנות כמאמרם בסוף קדושין, ומעתה יש לחקור איזה דבר טוב לאדם יותר אם למצא לנפשו ללמוד אומנות להחיות בוה נפשו, או לקנות חלק קרקע מעט אם דבר זה בידו לקנות ולעבדה להשיגה ממנה כדי סיפוקו ולא מותרות, ויש לברר ספק זה מהקרא דיוחזקאל דלעיל דהכתוב אומר על צור שכל

שכל הונם כו' יפלו בלב ימים ויהיו עניים ודלים ושום עסק מסחר ולהיות רובל עמים לא יהיה להם, ויבאו או בדלותם לראות איזה דבר במה להחיות נפשם כדי סיפוקם לחם לאכול ובגד ללבוש ואמר עליהם הכתוב וירדו מאניותיהם כל תופשי משימ, ואל הארץ יעמדו שיבחרו להם אתר לראות להשיג קרקע ולהיות עובד אדמה ובוה יבחרו יותר להחיות נפשם מללמוד איזה אומנות לפרנס מהאומנות את נפשם, הלא ראינו מהך קרא דבשביל מוונותיו המצומצמים טוב יותר עסק קרקע אף מאומנות, וגם על כה"ג אר"פ זרע ולא תזבין, ומי שיש בידו להשיג חלק קרקע שיהיה מזה סני ליה לדי סיפוקו לו ולביתו, טוב לו יותר להשתדל בזה לראות שיהיה עובד אדמה וטוב זה יותר מאומנות שמספיק לו על מונו, אך כ"ז מי שיש בידו לקנות חלק קרקע כדי סיפוק, אבל אם לא יספיק לו מעט הקרקע למחיתו או מוכרח בודאי ללמוד איזה אומנות להחיותו לו ולב"ב, ומעתה נבוא לדברי ר"א דלעיל שאמר לעתיד כל בעלי אומנות יעמדו על הקרקע, וה"פ דהן דלא יחדל אביון מקרב הארץ, ועכ"ו לעתיד שיתברך כ"כ הארץ ובחלק מעט מן המעט ישיג אדם תבואה ופירות כדי צורכו ויהיה ביד כ"א להשיג חלק קרקע כ"ש ולפרנס א"ע ממנה, או לא מיבעיא העשירים בודאי יאחזו בקרקע יותר מכל עיסקא בזמן דלעתיד כמ"ש לעיל, אף בעלי אומנות אף שע"י אומנות שלהם ג"כ בטוחים קרוב לודאי שיהיה להם מזה כדי סיפוקם, ועכ"ו אף המה יעמדו יסוד מחייתם על קרקע יען דבחלק משהו מהקרקע לפי גודל הברכה דלעתיד במח יהיה האדם שישג כדי צורכו, ולא יהיה לו חשש אולי יהיה שנת שרפון ועצירת גשמים שאז ע"י חלק מועט קרקע שלו לא יהיה לו מחייתו על שנה זו, דו"א לעתיד דהגפן תתן פריה כו', וכיון שכן טוב לו להיות עובד אדמה בהרישה וזריעה וקצירה מלעשות אומנות וליף לה ר"א מהכא שנאמר וירדו מאניותיהם כו' על הארץ יעמדו הרי מוכח מזה דעבודת האדמה כדי צורכו וסיפוקו מב מאומנות וכמ"ש ראיות הקרא לזה לעיל, וכ"ז לעתיד אבל עכשיו שאין ברכת הארץ מרובה כ"כ אין לעני לסמוך על חלק מעט קרקע מן המעט שאף על כדי סיפוקו הוא דואג אולי לא יהיה לו מחלק משהו זה, דהן דבשנה זה יאסף תבואתו כדי סיפוקו אך אולי בשנה אחרת יהיה שנת שרפון ולא יספיק לו חלקת שדה זו להחיות נפשו וב"ב בכל השנה כולה וצריך יותר למצוא למענו אומנות כפי שנפשו ולבו חפץ בה יותר כדאמרינן בברכות (דמ"ג) דלכל אחד ואחד יפה לו אומנתו בפניו, וכ"ז בה"ג אבל מי שחננו ה' ית' בחלקת קרקע שלעולם יהיה לו הרבר קרוב שאחותו תתן לו פריה כדי סיפוקו לו ולנפשות ביתו או דרך הישרה שיבור לו האדם שיהיה תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם שיאחזו בעבודת קרקע כל ימי חייו וטוב זה יותר לפניהם אף מן האומנות וכמ"ש לעיל, יען דבה"ג הברכה מצויה יותר ויכול להיות או עובד ה' באמת יותר כמ"ש המהרש"א ביבמות שם וכלל זה מסרו לנו חז"ל ויתר היא שלא תמוט זרע ולא תזבין, והנאת האדם מזריעת קרקע ומרעת הצאן והבקר אשר עליו קרובה יותר בנפש ובנפש מכל דבר שבעולם, ולפ"ו מבואר היטב כל דברי ר"א דיבמות דלעיל הכל ע"ג בס"ד :

והנה את כל החיון האמיתי הלזה ראה מראש לטובת עמו אחינו בני ישראל בשמיטה הזאת השר המרום רב פעלים וגדול העלילה משכיל אל דל דורש טוב לעמו כבוד ר' משה באראן הירש נ"ע, עשה צדקה במקומו ורדף אחריו במקום

במקום אחר, לא נח ולא שקט, רגע אחד מפעולה זו, לעיניו לא נתן שינה, ולא הסיח דעתו מלחשוב מחשבות ולעשות חשבון צדק במצוה הגדולה הלזו, יומם ולילה רץ כצבי להוציא מכח אל הפועל מעשיו הרצויים לה' ולבריות, עינו כצבי הוה שאמרו חז"ל עליו שעינו אחת פתוחה לפניו יום ולילה (עיין בסוף קדושין במ"ש הנמ' שם צבי קייץ ומ"ש ע"ו בעל עיין יעקב ז"ל), הוא פתח אוצרות מליונים שלו ובזבו מליונים טובא למעשה הצדקה בלעדי הכללים בכל מדינה ומדינה להרים קרן ישראל, הוא היה ראשון בשמיטה זו לקנות אחוזת קרקע בארגנטינא בעד עניי עמנו עם בני ישראל, ולעשות להם מושבות קבוע שם לפרנס נפשם בעבודת האדמה, קיים זה משה האיש מה שכתוב בחז"ל דלצורך מוונותיו של אדם טוב זה יותר מאומנות, ובזבו מאוצרות שלו על יסוד זה, בפעם אחת במתנה גמורה לעולם חמישים מיליאן ועוד היתה ידו נטויה להוסיף עוד ועוד ע"ו הענין הנשגב:

ועתה נבואה כהיכל ה' ולראות מי הוא בעל ההנהגה בשמיטה הזאת ובמה היה עסקו כל ימיו, וזוה נלמדו גדול מעלת עבודת הקרקע בשמיטה הזאת וכדור הזה, דבספר המקובל בעל עשרה מאמרות במאמר חוקר דין בחלק א' פרק כ"ג איתא חז"ל ויש מצות אחרות שקולות ככל התורה ומועילות עם התשובה השלמה לענין חילול ה' כגון גמילות חסדים בוריוות רב ומתמיד, וכן שמירת שבת וקיום שלש סעודות לשם שמים דכתיב אז תתענג על ה', ובשם האר"י ז"ל אמרו כי סעודת ליל שבת מעוררת זכותו של יצחק בעל ההנהגה בשמיטה הזאת, (פי' המפרש שם כי אמרו ז' פעמים שתא אלפי הוי עלמא וחד הרוב דהיינו מ"ט אלפים ושמיטה הזאת שאנחנו בו היא של יצחק, ויאל משה) כמו שנבאר במאמר אם כל חי ותועיל להנצל מחבלי משיחנו ע"כ, הרי מבואר מדבריהם הק' דבעל ההנהגה בשנים הללו הוא יצחק אבינו ע"ה, ומעתה נחזה מה היה עסקו בחייו, ומי ומי היה אהוב לו שנפשו קשורה בהם, וזוה נראה לכול דבעל ההנהגה דשמיטה הזאת העיר רוחנו היום ג"כ לאחוז דרכו בקודש כעסקו ואור זה רבעל המנהיג הוריה על השר הר"ט נ"ע, והוא דאיתא בשבת (דפ"ט) אמר שמואל בר"נ א"ר יונתן מאי דכתיב (ישעי' סו) כי אתה אבינו כי אברהם לא ידענו וישראל לא יכירנו אתה ה' גואלנו כו' לעתיד לבוא אומר לו הקב"ה לאברהם בניך חמאו, אומר לפניו רבש"ע ימחו על קדושת שמך, אמר אימא ליעקב דהוי ליה צער גידול בנים אפשר דבעי רחמי עליהו א"ל בניך חמאו אמר רבש"ע ימחו על קדושת שמך אמר לא בסבי מעמיא ולא בדרדקי עצה, א"ל ליצחק בניך חמאו א"ל רבש"ע בני ולא בניך בשעה שהקדימו לפניך נעשה ונשמע קראת להם בני בכורי ישראל (שמי' ד) עכשיו בני ולא בניך, ועוד כמה חמאו כמה שנותרו של אדם שבעים שנה דל עשרים דלא ענשת עלייהו פש להו חמישים דל כ"ה דלילתא פש להו כ"ה דל תרתי סרי ופלגא דצלווי ומיכילי ודבה"כ פש להו תרתי סרי ופלגא, אם אתה סובל את כולם מוטב ובאם לאו פלגא עלי ופלגא עלך, וא"ת כולוהו עלי הא קריבת נפשי קמך פתחו ואמרו כי אתה אבינו, א"ל יצחק עד שאתם מקלטים לי קלסו להקב"ה ומחי להם יצחק קב"ה בעינייהו מיד נושאים עיניהם למרום ואומרים אתה ה' אבינו גואלנו מעולם שמך (ישעי' סג) עכ"ל הנמ', והנה מאמר זה סתום וחתום ורבו הדקדוקים ע"ז כמו שאכתוב בס"ד בסמוך, ובספר יואל משה בעשרה מאמרות דלעיל כתב שם חז"ל לכן כותרין שיצחק היה מתפלל בעד ישראל

שראל ולא אברהם ויעקב כמבואר בגמ' יען דשמיטה הוואת שאנחנו בו היא של יצחק ע"ש :

ובמרים שנבוא לכאר כ"ז צריכים לדעת באיזה דברים היה פעולת יצחק אבינו ע"ה בחייו בענינים הגשמים להחיות גופו ונפשו, ולאיוזה סוגי אנשים גדורו היתה נפשו דבקה בהם יותר, ולכי אומר לי להבין מכל הכתובים המדברים בתורה בפעולת יצחק שעסק למצוא טרף לו ולביתו בעבודת השרה בארץ הקדושה, ויש לנו להביא הרבה ראיות לזה, (א) בפ' תולדות (כו יב) כתיב ויזרע יצחק בארץ ההיא וימצא בשנה ההיא מאה שערים ויברכהו ה', ראינו מזה גלוי מילתא בעלמא דיצחק עסק בזריעת השרה. (ב) שם (י"ד) כתיב ויהי לו מקנה צאן ומקנה בקר ועבודה רבה ויקנאו אותו פלשתים, ופי' הרשב"ם ועבודה רבה שהיא עבודת שדות וכרמים וכתב עוד שם דסתם עבודה היא עבודת קרקע וכן פי' המצו"ד בריש איוב כהרשב"ם ומדבריהם מבואר בהדיא שהיה ליצחק עיקר עסקיו בעבודת הקרקע, הן מדברי רש"י ו"ל כחומש שכתב ועבודה רבה פעולה רבה משמע קצת מפי' דלא כהרשב"ם, אך בעיקר דברי רש"י וגירסתו שם שלפנינו האריך בזה טובא הגאון ר' זלמן מרגליות ו"ל, ומקשה טובא על גי' רש"י שלפנינו בספרו שם אפרים על התורה ועושה שם גי' חדשה ברש"י וכתב שכמה מע"ם יש שם ע"ש, ומעמו ונימוקו אתו כאשר יחזה המעיין בעיניו בדבריו שם ובמ"א הארכתיו בזה עוד. (ג) עפ"י דברינו דעסקיו של יצחק אע"ה היה בעבודת קרקע נ"ל לכאר בטוב מעם מ"ש רש"י שם ע"ז דכתיב ביצחק עד כי גדל מאד שהיו אומרים ובל פרדותיו של יצחק ולא כספו וזהו של אבימלך והוא מהמד"ר ע"ש, ונ"ל בכונת מליצה זו הכי שדורו של יצחק ראו גודל הצלחת יצחק בעסקיו בעבודת האדמה וידוע דכל בעלי אחוזה דרכם לגדל בהמות וסוסים לרוב לבר מה שצריכים הבהמות לחרישה, עוד הם מגדלים מקנה בשביל זבלם לזבל שדותיהם, והמון עם חשבו כשראו שאור ההצלחה זורחת ליצחק מאד בעסקיו בשדה חשבו שכן הוא מצד הטבע שבקי הוא מאד בעבודה זו, ולואת כשראו הצלחת יצחק בעסק זריעת הקרקע רבים מבני דורו אמרו שאין נחשב כלל מעלת עיסקא ומשא ומתן הבא ע"י כסף וזהב לגבי עסק עבודה קרקע עד ששבחו למדת פעולת יצחק בעבודת האדמה, שובל פרדותיו של יצחק שמוכן מדי שנה בשנה לזבל שדותיו והתענוג הגדול הנמשך מזה להגוף אף דבר קל כזה מעולה וחשובה היא יותר מתענוגי כסף וזהב של אבימלך שהכסף והזהב שלו הוא המביא אליו למשא ומתן, והיה חביב להם או עבודת השרה יותר מכל מו"מ שבעולם אחרי שראו ביצחק את גודל הצלחתו בזה :

ובאמת כן הוא הדבר אך אין כל הזמנים שוים, וביצחק ראינו שכל עניניו והצלחתו היה למעלה מהטבע שאף בארץ ההיא שהיא קשה ושנה ההיא שהיה שנת רעבון אפ"ה מצא יצחק בשדותיו מאה שערים והיה ברכה מרובה באחוות יצחק דוגמת קרקע דלעתיד, ועל כה"ג דיצחק ואופן ברכת הארץ דלעתיד אמר לנו ר"א ביבמות דלעתיד עתידין כל בעלי אומנות שיעמדו על הקרקע ופרשתי זה לעיל יפה, ולמעמיה דר"א לעתיד שיהיה ברכה מרובה בקרקע יעמדו כל בעלי מו"מ ג"כ על הקרקע, אמנם בשאר זמנים ובשאר ארצות כבר גילו לנו חו"ל דעתם בזה, והוא דבשביל צרכו כרי פרנסת ביתו טוב מכל דבר להשיג אחוות קרקע אבל לא להרויח הון מזה דבה"ג עיסקא טב מזה כמ"ש לעיל לדעת חו"ל והבן ;

עוד

ד) עור יש לה"ר לזה שעיקר עסקיו של יצחק היתה בעבודת קרקע ודבר זה היה חביבה לו מאד מאד, דבפ' תולדות (כ"ט כ"ו) כתיב ויגדלו הנערים ויהי עשו איש יודע ציד איש שדה ויעקב איש הם יושב אהלים, ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו ורבקה אוהבת את יעקב, פרש"י יודע ציד לצוד את אביו ולרמות בפיו ושאלו אבא האיך מעשרין את המלח ואת התבן כסכור אביו שהוא מרקק במצות (תמחומל) איש שדה כמשמעו אדם בטל וצודה בקשתו חיות ועופות, ויעקב איש הם כלבו כן פיו יושב אהלים אהל של שם ואהל של עבר כי ציד בפיו, בפיו של עשו שהיה צד אותו ומרמהו בדבריו ע"כ, ותרגום מפרש ארי מצידיה הוה אכיל ע"ש, ורבים דשו בכאן למצוא מעם ע"ו דיצחק אהב את עשו, ואף שהמר"ר דלעיל בא לתקן את זה אמנם גם תיקונם צריך תיקון וביאור רב, דהן שראה מעשו ע"י רמאות שלו סימני טהרה עכ"ו מדרגת יעקב שהתורה מעיד עליו שהיה איש הם יושב אהלים לא בסתר היה זאת אלא גם יצחק ראה כ"ו, וא"כ לפי גודל מעלת יעקב לא הוי ליה ליצחק להחשיבו לעשו כלל אף שחשב לפי דמונו שגם בו יש מעלות (ועיין בספרי שרבינו הוזהב בחלק ב' מש"ש ע"ו), ובר מן דין יש להבין למה בחר עשו רק הני תרתי שאלות ההאיך מעשרים מלח ותבן לרמות לאביו בהם, ולפי ענינינו דלעיל בפעולת יצחק אפשר לקרב ולבאר דבר זה הכי, דעשו שהוא בנו הגדול והבכור לקחו אביו לחנכו בכל הנהגות ופעולות שלו שיהיו באמונה, וידוע דבכל פעולה שהאדם בוחר בה לנפשו הטבע נותנת שאדם ידבק נפשו בה לחכבה ולהחשיבה מאד, ולא עוד אף לאותן אנשים הבאים בסודו והולכין ברכיו לאחוז פעולת עבודה זו ג"כ מראה להם אותות האהבה מאד ונפשו קשורה בנפשם מאד, ולזאת לפי מאי שבררנו דלעיל דעסקיו של יצחק אע"ה תמיד לא היה בבית רק בשדה, ובכל יום ויום לקח אתו לעבודה שלו את עשו בנו הבכור וחשב שגם הוא הולך בתמימות בפעולת השדה כהפצו לזאת המשוך את לבו אליו מאד ולאזובו עד למעלה, וי"ל דזהו המעם הא דויאהב יצחק את עשו, וחשב יצחק עליו שכוננת עשו בזה שבחר עבודה השדה הוא רק לשם שמים שע"ז יהיה לו עת יותר לעבוד את ה', ולפ"ז יש לפרש לפי הפשט המשך הקראי הכי שהתורה בא להעיד דעשו בהילוכו עם אביו בעסק השדה לא הלך ברכיו כלל רק ויהי עשו איש שדה כפרש"י אדם בטל ומדויק זה בלשון הכתוב במ"ש איש שדה לבד ולא איש עובד השדה, ועו"א הכתוב עוד שמה היה עשייתו בשדה רק איש יודע ציד לצוד בקשתו כל היום חיות ועופות ותו לא, וגם בזה הלך ברמאות להעלים זה מאביו ואמר לאביו שמה שהולך בשדה כל היום אנה ואנה, כוונתו לשלימות הפעולה להיות פקיד ומשיגה על הפועלים הרבים שעושים בשדות יצחק, וע"ז שצד חיות ועופות בדרך הילוכו כוונתו לכבד את אביו להבין לפניו בשדה ממעטים שיאכל שם סעודתו בצהרים וגם הפועלים יאכלו מהן שלא יצטרכו לילך לביתם לאכול, וי"ל שוהו פי' דקרא ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו פי' הציד שהוא עשו שיועד ציד היה בפיו של יצחק בכל שעה להזכירו ולעשות ע"י איוזה דבר הנצרך לו לעבודתו בשדה הן להבין מאכל לפניו בשדה והן למסור ע"י דברים שהוא ילך ויגיד לפועליו, וע"י סבת אלו היתה נפשו של יצחק קשורה בנפשו של עשו יותר משל יעקב וכמ"ש, ובוה י"ל גם כוונת המר"ר מ"ש עשו אבא האיך מעשרין את המלח דחו"ל אמרו בברכות אחר כל אכילתך אכול מלח, ועשו היה רגיל תמיד לדבין מאכל לפני אביו בשדה ולזאת הכין לפניו אחר כל האכילה מלח ומש"ה

שאל לו האיך מעשרין את המלח ליתן לפניו מלח מתוקן, וראה עוד בשדה שיצחק מעשר את הבואתו לזאת שאל לו האיך מעשרין את התבן, וכ"ו היה ביצחק אבל רבקה שישבה בביתה וראתה ככל עת צדקת יעקב לזאת ורבקה אוהבת את יעקב ולפ"ו הפשט והדרש צמודים יחדיו כנ"ל נכון :

ה) ומה נעמו בדברינו לבאר בזה עוד מקראי קודש דשם דכתיב (כ"ו 6) ויהי כי זקן יצחק כו' ויקרא את עשו בנו הגדול כו' ועתה שא נא כליך תליך וקשתך וצא השדה וצודה לי צידה ועשה לי מטעמים כאשר אהבתי והביאה לי ואוכלה בעבור תברכך נפשי בטרם אמות, ורבקה שומעת ברבר יצחק אל עשו בנו וילך עשו השדה לצוד ציד להביא, ורבקה אמרה אל יעקב בנה לאמר הנה שמעתי את אביך מדבר אל עשו אחיך לאמר הביאה לי ציד ועשה לי מטעמים ואוכלה ואברכך לפני ה' לפני מותי ע"כ, ויש להקדק בכאן טובא חדא בהא שרבקה שניתה מדברי יצחק בהרבה דברים. א) מלת כאשר אהבתי שאמר יצחק לעשו השמיטה לגמרי. ב) יצחק אמר הך דהביאה לי לבסוף והיא אמרה זאת בראשית אמריה ליעקב הביאה לי ציד ואח"כ אמרה ועשה לי מטעמים והלא דבר הוא. ג) עוד יש לעיין בהמשך הכתובים דלכאורה יותר יוצק לסדר הדברים הכי וילך עשו כו' ולהפסיק, ואח"כ ורבקה שומעת, ולא לקשר בחד פסוקא הך ורבקה שומעת להא דוילך עשו כו', ולפי יסוד דברינו דלעיל נ"ל לבאר כ"ו הכי, דאחרי שבררנו לעיל דעיקר עסקיו של יצחק היה בעסקי שדה עם פועלים רבים, ועשו בנו הגדול היה ג"כ אתו, ומה עשה עשו בשדה צד חיות ועופות שם והצדיק את נפשו לפני אביו שעושה כן כדי לקיים כיבוד אב וכמו שאמרו חז"ל בכיבוד אב בקדושתו (דל"א) איוהו כיבוד מאכיל ומשקה ומלביש ומכסה מכנים ומוציא ע"ש, ועוד רימה עשו לאביו שרוצה בצידתו בכ"ו להכניס לו מאכלים טובים בשדה ולהאכילו שם סעודת צהרים וכיון שכן בודאי הכין לפניו בשדה מקום מוכן לבשל ולצלול כ"ו, והכין גם כלים ושפודים הנצרכים לזה, וגם הטעום את המאכל בכל מיני עשבים טובים ולחים שליקט ברגע זו בהשדה שתיכף אחר תלישתם מן הקרקע הניחם בהמאכל שהכין לפניו בשדה תמיד, והרגל נעשה טבע, ועי"ז הורגל יצחק שיהיו לו כל אכילות שלו באותן האופנים שהכין לפניו עשו מרי יום ויום כשהיה בשדה, ומצד רגילות הנ"ל לא היה ערב לו מיני תבשילין אחרים שבישלו בביתו, ולזאת לעת זקנותו דישב יצחק בביתו אמר לעשו כן שא נא כליך תליך וקשתך והתרגום אונקלוס פי' ע"ז וינך סיפך וקשתך ורש"י פי' תליך חרבך שדרך לתלותה, ואנו לפי דרכנו נפרש עוד לפי הפשט הכי כליך פי' הכלים שצריך להניח שם הבשר והתבלין לאחר שמניח שם אחר הדחה יפה יפה לבשל או לצלות, וכדומה עוד מהדברים הצריכין לצלי כמו שפודים שצולין בהם בשר, והליך הוא תרמילו שתולה עליו בשדה ללקוט בהם מן עשבים טובים לעשותם במאכל שיהיה ערב וטוב יותר, וקשתך כפשוטו לצוד בהם העופות וחיות, ועשה לי מטעמים כאשר אהבתי והביאה לי כו' פי' שיעשה המאכל שיהיה בהם טעם טוב בעשבים לחים וטובים והבישול או הצלי יראה הכל לעשות בשדה כפי הרגילות שלו מאז במאכלים כאלו שהמה ערכים לנפשו מאד, ואח"כ כשתעשה המטעמים שם באין מחסור דבר או והביאה לי מתוקנים שראויים לאכילה ואוכל, ולא שתעשה באופן אחר היינו שקודם כל אתה תקדים כשתציד להביא לביתי החיות ועופות בלתי מבושלים וצלולים, והמטעמים והבישול תעשה אח"כ בכית, דמאכל כזאת לא יהיה ערב לי כ"כ יען שהורגלתי

שהורגלתי באכילות באופן דלעיל והמה ערבים לי יותר כנ"ל :

אמנם עשו לא עשה כן רכתיב בעשייתו וילך עשו לצוד ציד להביא, פי' הכל הליכתו היה רק לצוד להור ולהביא לביתו כשעודנו חיים, והמטעמים וכל תיקוני הבישול בהתבלין להם ועשה כ"ז בבית אביו, ובוראי נתן עשו אמתלא ומטעם ע"ז להצדיק נפשו במה שדעתו לשנות הפעם מבקשתו בסדר המטעמים, וי"ל שאמר כן דע שעכשיו טוב יותר לפניך שלא להתאחר טובא בהליכתי ולהעלים עין ממך זמן רב שאתה זקן ועיניך כהו מראות ואני משמש אותך תמיד לזאת טוב יותר לפניך אבי הפעם למחר יותר בהליכתי ורק ארוץ בשדה לצוד ציד להביא תיכף לביתך, ובישול המאכל ותיקון התבלין להם אעשה היום כל זה בבית, ואף שלא יהיה היום המאכל ערב וטוב כאופן שהייתי עושה לפניך מאכל בשדה עכ"ל הדבר הגדול הזה שאהיה אתך לשמשך טוב יותר לפניך מפעולת המאכל על צד התיקון יותר, ע"כ דעתי בזה שעשיית המאכל ובישולו או צליותו יהיה בבית, ואם תרדוש ממני לשמשך אמסור בישול מאכלך לאמי רבקה, וכ"ז דבר עשו לאביו מן השפה ולהוץ, ותכלית כוונתו בזה היה מטעם אחר יען דעלה פחד עליו דאולי אם יתאחר הרבה בשדה בצידה ובבישול המאכל ותיקון התבלין הכל בשדה אולי במשך רב כזאת תקדים רבקה לתקן מאכל טוב וליתן ליעקב בנה האהוב לה להביא לפני אביו ויאכל מזה ויברך אותו, ואלו לא היתה רבקה באותו מעמד ורק היה יצחק מסר לו דברים הללו בינו לבין עצמו לא היה חושש לזה, אמנם באותו מעשה גם רבקה היתה שם, ורבקה שמעה הכל לזאת עלה מורא עליו כנ"ל, ואפשר דכאשר שמע יצחק את דבריו עשו ואמתלאות שלו שתק בזה ושתיקה כהוראה דמיא :

ומעתה מבואר המשך הדכתובים והקישור יחדו, וילך עשו השדה לצוד ולהביא תיכף ורבקה שומעת כ"ז שכיון עשו למהר בהילוכו ושעיקר הבישול ונתנית המטעמים והתבלין יעשה היום באופן אחר ממה שהורגל יצחק תמיד לאכול ע"י עשו וכמ"ש לעיל אלא היום יעשה בשינוי או הוא או אמו רבקה יתקנו בישול המאכל בתבלין יבשים בכיתם, ולזאת אמרה ליעקב הנה שמעתי אביך מדבר כו' הביאה לי ציד ועשה לי מטעמים ואף שיצחק מעיקרא אמר להיפך עשה לי מטעמים והביאה לי עכ"ז הצדקת הלזו לא הוציאה שקר מפיה כלל, שאחרי שאמר עשו ליצחק עצה שלו להביא תיכף ורבקה שומעת כ"ז, הרי הסכים יצחק לדבריו וכמ"ש, ומש"ה ניחא שהשמיטה מדיבורה ליעקב הלשון דכאשר אהבתי שאמר יצחק, יען שעכשיו ראתה שיצחק הסכים לעצת עשו שפעולתו יהיה רק לצוד ציד בשדה ולהביא ותיקון בישול המאכל יהיה בביתו גם ע"י רבקה אף בסוג מאכל חדש דעכשו ותבלין ובישול כנ"ל ולמאכל כזה לא כוון יצחק בראשית דבריו כמ"ש כאשר אהבתי והבן, וכיון שכן אמרה רבקה ליעקב שהעת מוכשר לפניך לעשות מטעמים לפני אביך ולקבל היום הברכות, ואמרה כ"ז ליעקב לחזק את לבו שלא יאמר הלא אבי תיכף ירגיש שאין זה המאכל שהבין לפניו עשו בשדה שמאכלי שלי יהיה בבית ע"י תבלין וסממנים יבשים שפג ריחם ומטעם קצת ותיכף בשיטעם לחיך ירגיש בזה ולזאת אמרה רבקה ליעקב כ"ז שלא יפחד מזה כלל כי הפעם הסכים אביך לעשות לו המטעמים בבית כנ"ל, ובוה יבואר לשון הכתוב שם (כ"ז ל') והיה אך יצא יצא יעקב ועשו אחיו בא מצידו דה"פ דעשו תיכף כשצד בא לביתו ועדיין לא הבין התבשיל בבישול רק ברגע זו שצד זירו את נפשו לכוא לביתו, וברגע זו בא לחררו של יצחק אביו וכשלא

מצא את יעקב שם דאך יצא יצא חשב שעדיין לא אבל אביו כלל והלך לבית הבישול
בהבית ויעש גם הוא מטעמים פי' שבישל שם את הצידה שלו ויבא לאביו כנ"ל,
ובי' היתה טובה כרו שיעקב יקבל הברכות :

והנה כשעשה עשו המטעמים והביא לאביו כתיב שם ויאמר בא אחך במרמה ויקח
ברכתך פרש"י במרמה בחכמה, וראיתי פי' ע"ז כחי' הגאון בעל עיין יעקב
ז"ל שפרש כונת רש"י בחכמה בחכמת התורה הכי דבע"ז (לכ"ס) איתא כי אתא
רב דימי אמר משל לצייד שצד צפרים אם משבר כנפיה של ראשונה כולם מתקיימות
בידו ואם לאו אינה מתקיימת בידו, וע"ז אמר יצחק לעשו בא אחך במרמה כפרש"י
בחכמת תורתו ואוכל אבל במרם תבא, דאיתא במד"ר תנחומא שם שעשו היה צד
ובא שטן ומתירן לכך איחר לבוא, אבל אילו היה עושה בחכמת התורה שהיה
משבר כנפים של ראשונים לא איחר כ"כ, וז"ש יצחק בא אחך במרמה בחכמת
תורתו שהוא שיבר כנפים של ראשונה לכך ואוכל מכל במרם תבוא ע"כ, ולדעתי
יש לפקפק על יסודו דאך הרב דימי תופס בדבריו שבירה נ"ל שבדואי לא כוון דוקא
על שבירה לחוד אלא חדא נקט, וה"ה אם יעשה עצה זו שיקשור להגליו בחבל
בקשר אמיץ טובא סגי לזה שלא תברח, וגם בעשו רואין לולי שהיה בא שטן והתירן
היו נשארים קשורים, ועוד שר"ד אינו מוכיר זה רק למשל לצייד ופעולה ציד אינו
בא דוקא מחכמת התורה רק מחכמת בעלי הצייד ומי לנו ציד גדול יותר מעשו
שהתורה מעירה עליו שהוא איש ציד :

והנראה לי בזה לפי דרכו לכאר הכי ומקודם צריכין להבין עיקר המשל דר"ד
דמאי תליא שמירת הנשארים בהראשונה הלא מטעם שלא יברחו מחויב
היא לשבור מכל אחת מהן הכנפים שלא תברח מאתו, ונ"ל כעת בזה לכאר הכי
דאפשר דלפעמים כל מה שיצוד אח"כ יהיו אגודים בהראשונה בה"ג כדומה שיקרה
לפניו לצוד קן של צפרים ובהקן יש שם האם והבנים שלה, ויש לפני הצייד לצוד
אותם כב' אופנים, א) לצוד קודם המקור מהקן שיהיה ת"י היא האם, ב) לצוד
מקודם תולדותיו, וציד החכם רואה לכיין שיצוד תחלה האם ותחתיה היא שמורה
ת"י ששיובר כנפיה ואו בידו אם יצוד אח"כ התולדות שלה להניחן שלמים אצל
מקום אמם, יען שכל תולדה כרוך ודבוק מאד למקור שלה כידוע, אבל אם יעשה
הצייד צידו שלא בחכמה שיתחיל לצוד הבנים מקודם והאם באחרונה או יהיה מוכרח
לקיימם שיהיה ת"י ליתן שמירה מיוחדת לכל אחת באנפי נפשה, ולשבור מכל
אחת מהם כנפיהם או לקושרם בחבל אמיץ שלא יברחו זה מזה ולא סגי בראשונה
לחוד, ועפ"י ז"ל דברי ר"ד דלעיל דעל אופן זה ההאם ובניו מיר וע"ז ר"ד משל
לצייד שצד צפרים אם משבר כנפיה של ראשונה כו' פי' ציד החכם שרואה תחלה
לילך מקודם כל לצוד המקור דהקן ואם משבר כנפיה של ראשונה פי' היא האם
שהוא ראש וראשון להתולדות כולם מתקיימות בידו פי' הבנים שיצוד אח"כ מתקיימים
בידו וכמ"ש, וא"ל פי' שתופס אופן הב' דלעיל או שאינה משברת גם כנף של
ראשונה אינם מתקיימות בידו כנ"ל ובא, ר"ד במשל זה ללמוד לנו סדר הלימוד
בחכמת התורה כמו שפירש"י שם על אידך אמוראי דשם בענין זה דקאי כ"ז על רמז
סדר לימוד התורה ע"ש, וה"ק ר"ד בחכמתו שאם אדם צד ברשותו חרבה תורה
מחויב הוא לראות מקודם כדו שיהיה תלמודו שמירה בידו, להכניס במהו ולבו
שורש ומקור מדין והלכה זו, שהיא האם והמקור לתולדות הסעיפים הנמשכים ממנה
כמו

כמו הצפרים להאם ואז כולם מתקיימים בידו ויהיה חרות על זכרוננו כל פרטי דינים המסתעפים משורש ומקור הלכה זו, ויצמח עוד תועלת להלומד מזה כאשר השורש ומקור דהדין יהיה בידו לחדש חי' דאורייתא ולהוציא בשכלו עוד תולדות ברין זה מהמקור ויהיה סוג תורתו כציד החכם דלעיל, אבל אם לא יתנהג בסדר הוה אלא יצוד תחלה התולדות, והמקור מהם לא יהיה בידו או לא יתקיים לימודו בדרך זה, אחרי שנעלם מאתו מקור הדבר וכאזיה אופן ימצא חכמתו בזה כיון שנעלם מאתו שורש הדברים (והארכתי עוד בזה בספרי קדושת שבת והבן) כנ"ל:

והנה מצינו בחכמת התורה עוד כללים ופרטים אבות ותולדות בעיקרי הר"ת ואם זה בידו כולם מתקיימים בידו, התורה הקדושה צוה לנו מצות ציצית וכתוב בה וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' ועשיתם אותם, הרי קיום מצות ציצית שורש ומקור לקיום כל התורה כולה כמו שדרשו חז"ל ע"ז במנחות (דמ"ג) ראה מביאה לידי זכירה וזכירה מביאה לידי מעשה ע"ש, והתנא הלל מסר לנו כלל גדול בתורה מאי דעלך סני לחברך לא תעביד (עיין נשנת ס' ב"מ), וחכמינו ז"ל נתנו לנו ג"כ כללים ופרטים והוא דבגמ' במכות (דכ"ד) אמרי דרש ר' שמלאי תרי"ג מצות נאמרו לו למשה בסיני שס"ה לאוין כמנין ימות החמה רמ"ח עשה כנגד אבריו של אדם, בא דוד והעמידן על י"א כו' בא ישעיה והעמידן על שש כו' בא מיכה והעמידן על שלשה כו', חזר ובא ישעיה והעמידן על שתים שנאמר כה אמר ה' שמרו משפט ועשו צדקה (ישעיה נ"ז) כו', בא חבקוק והעמידן על אחת שנא' וצדיק באמונתו יחיה (חבקוק ב') ע"ש ועיין במפר' ע"ז, והרמב"ם ז"ל למד לנו י"ג עיקרים לשרשים וכללים לתרי"ג מצות, וזהו אם ושורש לכל הקד תרי"ג מצות, והתנא באבות נותן לנו כללים בסדר הלימוד בן ה' למקרא בן עשר למשנה בן י"ג למצות ובן ט"ו לתלמוד וכו', הרי ראינו מכ"ז דבקים התורה ובחכמת התורה שיהיו שמורים בדינו צריכין לילך בסדר הזה לתפוס תחלה האם שהיא השורש מהמצות, ועי"ז כולם יהיו משומרים בדינו, וביסוד סדר הזה בוודאי הלך יעקב אבינו בחיר שבאבות שישב אהלים באהל של תורה של שם ועבר שהתנהג בסדרו בחכמת התורה ובקיום המצות בדרך דתבטנו לעיל להיות כה כציד החכם וכמ"ש לעיל והבן:

וביסוד זה נבוא לבאר דברי יצחק מ"ש לעשו בא אחיך במרמה בחכמת התורה עפ"י דברי התנחומא דלעיל שעשו היה צד ובא השמן ומתירן לכך אחר לבוא, וה"פ דעשו שכל ימיו היה ציד ידע ג"כ דיש ב' עצות ליצודו שיהיו מעמידין בידו. (א) לשבור כנף הניצד. (ב) לקושרם בחבל רגליו, אך בזה היה לעשו חסרון ידיעה דכשרואה בצידו כדומה קן מלא עופות ורצה לצודם לא דקדק בהם לעשות כציד החכם לבוין בראשונה לצוד את האם שהיא שורש ומקור דהקן, אלא צד תחלה להאפרוחים ומצד זה תפס פעולה הב' שלא יברחו מאתו לקשר כל אחד בחבל ולא עשה עצה הא' לשבור כנפיו דבה"ג לא סגי בשבירת כנף הראשונה לחוד כמ"ש לעיל דכיון שהאם בקן יברחו אליה כל כניה אף אם יהיה בידו אחת מהם קשורה אלא יצטרך לשבור כנפיו דכל אחד, וחם ע"ז לשבור כנפיו ומה גם בצידה שצד עבור אביו חשב שאין זה דרך נכונה לפניו לשבור כנף דכל אחד מהם דחשש אולי ע"י מהירות השבירה ישבור הכנף סמוך לגוף, ובה"ג איתא ביור"ד בהל' סריפות (סי' נ"ג סק"ג) ברמ"א דיש אוסרים אם נשבר סמוך לגוף דדינו כשמוטה, ואף להב"י דמכשיר שם מ"מ צריכה בריקה ורבה המרתא בזה, ויצחק צוה עליו שלא יאכילנו נבלות

ומריפות כמו שפרש"י ע"ז דשא נא כליך, לזאת חשב כאן לעשות יותר עצה הב' לקשור כ"א בחבל ההשתא ודאי כשרים המה ובא שמן והתירן וכשבא לפני יצחק וסיפר לו המעשה שקשר והתירו ולא ידע עשו דהשמן עשה כן, ע"ז א"ל יצחק שהסבלת בזה שלא רקקת לצוד בראשונה את שורש ומקור דהקן דהיונו האם שלהם שאם היית עושה כן היה בירך העצה דשבירת הכנף, ואי משום חשש מריפות אין כאן בית מיוחס לזה דע"ז עצה זו סני רק לשבור כנפיה של הבית אב שלהן לחוד, וע"ז התולדות מעצמן לא יברחו מהאם והיה בירך להאכילנו מהבנים שלה שהם כשרים בלא שבירה, וע"ז א"ל יצחק בא אחיך במרמה פי' בחכמת התורה שיעקב איש תם יושב אהלים באהל של תורה ולמד תורתו בסדר הלימוד להיות כל חכמתו שמורים ת"י הוא תחילה צד לנפשו המקור מכל דבר ומוזה נמשך לו התולדות אחר האבות וכולם עומדים בידו, ובדרך חכמה זו למד לעצמו אופן זה לעשות הפעם בצידו כציד החכם דכתבנו לעיל דשניהם במשקל אחד המה כמ"ש הגמ' דלעיל, וצד השורש מהקן או מהחיות ושיבר כנפיה של הראשונה וע"ז כולם עומדים לפניו ולא הוצרך להתירן ומהבנים דצדם נתן לי ואוכל, וי"ל עוד הא דתפס הגמ' העצה דהשבירה ולא לקשרם בחבל דזה עדיף, שע"ז יהיה קביר האם לילך על רגליו אנה ואנה להביט על בניה שלא יתפרדו למרחוק כמבע האם ורבר זה ידוע ולא יצטרך הציד להטריח אחריותם לאוספם בקיבוץ אחד אה"כ יען שהאם שלהם שומרן שיהיו קבוצים במקום אחד כנ"ל בס"ד:

הדרי דלעיל הרי בררנו בראיות טובא דפעולת בעל ההנהגה בשמיטה הזאת הוא יצחק אבינו היה לו העיקר בעבודת קרקע, ומעשה אבות סימן לבנים בשמיטה הזאת, ומעתה נאמר עוד שרגלו של יצחק אע"ה היה נ"כ לנגד עיניו דהשר הר"מ באראן הירש נ"ע בתקופת השנים הללו, ולהרים רגל ישראל להעמידם על היסוד הגדול שבעל השמיטה הזאת דורש אותה, להיות בנוי עוסקים בעבודת האדמה לפרנס נפשם ובוזה תרום קרן ישראל, ובעבודה זו יהיה בידם יותר לעבוד את ה' באמת, ולעזור עליהם זכות למעלה כמו שאבאר בסמוך, וזכותו של בעל ההנהגה בשמיטה זאת עמדה לבניו אחריו היום שניתנה לנו רשיון מהממשלה יר"ה לקנות קרקע בארץ הק', ורבים אף מבני עשירים עוזבים כל תענוגיהם בבית אביהם ונודדים לבוא לאה"ק לחבב עפרה ולעבוד אדמתה ולקנות אחוזת קרקע שם, ונתקיים בנו מקרא שכתוב מתהלך בתומו צדיק אשרי בניו אחריו (משלי כ):

(ו) **והנה** הגאון מהר"ח ז"ל מוואלאוין בספרו רוח חיים מבאר לנו לשון המשנה באבות פרק ה' מ"ג במ"ש התנא עשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו, וז"ל כאן אמר אברהם אבינו ולעיל אמר עשרה דורות מנח ועד אברהם ולא אמר אבינו, דרצה בזה ע"פ מ"ש מתהלך בתומו צדיק אשרי בניו אחריו כי כמה מדות שהצדיק מרח ויגע להשיגם, לבניו אחריו המה כמבע מוטבע ובקצת יגיעה יגיעו לזה, כמו שנראה בחוש שרבים מעמי הארץ מהיהודים מוסרים א"ע על קידוש השם, והוא מוטבע בנו מאבינו אברהם שמסר נפשו לאור כשרים על אמונתו, וכן כל הנסיונות היה להושר הדרך לפנינו, וכן ההתעוררות לאדם פתאום לילך לארץ הקדושה היא מהנסיונות לך לך, וקבלת כל דעברין משמיא למט מנסיון הרעב שלא חרהר אחר מדותיו של הקב"ה ע"ש, ואף אנו נלך בעקבותיו ונרבר עוד בזה, אחי **דעו נא מי העיר רוחנו** עד הנה לעווב את עירו ומשפחתו ובית מולדתו ולילך לאה"ק ולהחיות

ולהחיות את נפשו בהספקה מועטת הוא אבינו אברהם? ומי העיר לנו בתקופת השנים הללו להוסיף לנו היכת הקודש באה"ק בכפלים להשתדל בכל עוז לקנות חלקת קרקע שם אף בדמים יקרים, ולעבוד אדמתה כחמדת הלב ובתשוקה גדולה ולהחשיבו אף לזבלו של השדות דארה"ק יותר מכספו וזהבו שבכיתו דע שהוא אבינו יצחק בעל השמיטה הזאת שבחר לו להיות עובד אדמתו בוריעה וקצירה כמ"ש לעיל. אחי! לא רחוק הדבר ממני לומר בקהל עם ובשער בת רבים דמי העיר רוח הנדיב השר ר' מ'שה באראן הירש נ"ע, לבזבו מאוצרותיו כפעם אחת חמשים מיליון ועוד ולקנות אחות קרקע בארגנטינא ולעשותם למקום מושבות אחינו בניי להיות עובדי אדמה הוא ג"כ בעל השמיטה הזאת אבינו יצחק ע"ה:

והנה רבים מעבירים קול במחנה שאין זה מצד הטבע כלל ככח האנושי בעתים הללו לפזר סך כזה ועוד יותר לא למענו רק למען טובות אחיו, ואם היו השואלים הללו למראה עיניי הייתי אומר להם תשובה אמיתית שדבר זה לא רחוקה היא, שלא יצא זה מגדר הטבע כלל, ואם לא תדעי לך כו' לך נא אל משכנות הרועים? מי השריש בנו כטבע מוטבע למסור נפשנו על קדושת השם, מי נתן בנו התעוררות לעזוב משפחתו פתאום ולילך לאה"ק? מי הביא בנו רוח טהרה בתקופות הללו אף לכמה בני עשירים, להסיר בגדי משי מאתם וכל הענוני בית אביו, ולפרוח על כנפי נשרים באה"ק לקנות חלקת קרקע ולהיות עובד אדמה בלבושי בגדי פשתן, וזהו כל חי רוחו ותענוגיו, וזכינו שכל הממשלות נתנו רשות לב"י לזה, האם הטבע לחוד נתן זה, ודאי אין זה רק מצד זה דמתהלך בתומו צדיק אשרי בנוי אחריו, אבות העולם הניחו בירושה לבניהם אחריהם שיהיה בהם כ"ז כטבע מוטבע, ובעל השמיטה הזאת רועה ישראל אבינו יצחק השריש בנו כ"ז מאו, וכ"ז היה ע"ע בכח ועתה בעיקבא דמשיחא יצא דבר זה בפועל, ומעתה לך נא בטח על המסילה הישרה הזאת, דכח זה נשרש בלב הנדיב השר הר"מ נ"ע כטבע מוטבע ובקצת יגיעה הגיע לזה אבינו יצחק ע"ה בעל השמיטה הזאת, דמתהלך בתומו צדיק אשרי לבנוי אחריו, וזכינו בימינו אלה לראות פעולת השר הר"מ נ"ע לטובת אחב"י כטבע מוטבע וכח אבינו יצחק ע"ה בעל ההנהגה בשמיטה זאת עמד לימינו, וי"ל עוד עליו דכח זה בא אליו מאבותיו שאומרים על אביו וקנו ז"ל שהיה לו יד ושם בחצר המלך בבבירען ומוכתר היה בנימוס באראן והיה גביר לאחיו מבעלי המליונים והיה מנהגו לתת צדקה במדת הוצאותיו לצורכו ולצורך ביתו (כ"ה נדפס בהצפירה 82 № ש"ו) ומתהלך בתומו צדיק זה אשרי לבנוי אחריו, וכוכב זה יצא ראשונה בתקופות הללו להאיר עיני ישראל, ופעולותיו יהיו קיימים לעד ותקותנו דאחרית הענין הגדול הזה ישגה מאד בעתים הללו, ודגלו של יצחק אע"ה הלך לפני השר הנדיב הר"מ בחייו, ודגלו יהלך לפנינו גם כמותו להעלות נשמתו מעלה מעלה:

והנה עוד שנית כדבריו יצחק אע"ה היה להשר הנ"ל, והוא שעליו י"ל כדבריו בא אחיך במרמה בחכמת התורה וכמ"ש לעיל, וכן י"ל היום בא אחינו השר הר"מ במרמה בחכמת התורה, והשכיל בגודל מעשה הצדקה שלו כצייד החכם דלעיל שצד המקור מהקן תחלה, ואח"כ התולדות, ושכן הוא בחכמת התורה שיש לנו לאחוז בידניו השרש והמקור כההלכה זו, ושרש מעיקרי הדת, ואו יהי

נשמרים בידו גם התולדות והענפים כמ"ש בכ"ו לעיל וכן בגודל פעולת צדקה שלו בא בחכמת התורה, וכמשל הציד דאמרו חו"ל לעיל והשריש בראש מקור ויסוד גמור לתקומות אחרות קרקע הללו, ועי"ז גם התולדות והענפים הנמשכין להשוּרש כולם יהיו נשמרים וקיימים לעד :

ז) **ועתה** קורא יקר מרחוק ומקרוב, לך נא אתי רגעים אחדים עוד ואראך ער כמה מגיע בתקופות הללו בעיקבא דמשיחא מעלת עבודת אדמה, ולזאת בשמיטה זו יצא זה מכח אל הפועל הטבע מוטבע שהיה לנו מהאבות בדבר הגדול הלזה, ונבואה עוד למייל בצל דגלי יצחק ולהבין תשובתו הרמה שהשיב להקב"ה כשאמר אליו בניך חמאו, והיה מגן בעדנו ומען לפני הקב"ה רבש"ע בני ולא בניך בשעה שהקדמו נעשה לנשמע קראת להם בני בכורי ישראל עבשיו כו' עד דל כ"ה דלילתא פשו להו כ"ה דל תרתי סרי ופלגא דצלוי ומיכלי כו' פש להו תרתי סרי ופלגא כו' והבאתי כ"ו לעיל בארוכה, ויש לדקדק טובא בחשבנו דמסלק הלילות מחשבון שנות אדם, דכ"ו ניחא בתקופת תמוז שהלילות קצרים ולא איברי לילא רק לשינתא, אבל מה יאמר על תקופת ניסן ותשרי שהיום ולילה שוים לכ"א זמנו י"ב שעות ויותר עוד מזה בתקופת טבת שהלילות ארוכים טובא וזמן שינה לשיעור היותר גדול ח' שעות א"כ ביתר השעות בהלילה שהוא ניעור כביום וגם עושה כל מסחרו בלילה כביום כידוע מדרך התגרין, וא"כ האיך פסק ואמר רבליה כולה נקיים המה מהחמא, והרבה תענוגי חמד שמביאים לאדם לחמא והרהור עבירה בא יותר בלילה, גם מה שסילק יצחק מחלקי היום תרתי סרי ופלגא דצלוי ומיכלי כו' גם זה קשה להבין דאישי שאינו נקי מחמא ימשול עליו כח היצה"ר גם בעת אכילתו ומכניסו במצורתו כידוע :

והנראה לפענ"ד מצד חומר הנושא לבאר זה הכי ומקורם נקדים עוד דברים לזה להבין שם אב על איזה סוגי אנשים נקראים בשם זה, וי"ל דשם אב מצינו דמונח על כמה סוגים. א) קריאת שם אב בשביל תולדות זרעו מגופו כסתם לשון אב. ב) ראש המדינה נקרא ג"כ בשם אב כמו שאמרו חו"ל על ראש ב"ד בשם אב ב"ד, והמלך נקרא בשם אבי המדינה. ג) רבו שלמד ממנו תורה נקרא להתלמידים בשם אב ונדבר מזה בס"ד בשריג ג'. ד) הראשון שממציא איזה פעולה חדשה ומדה חדשה בעולם נקרא בשם אב שהוא אב והראשון לזה כדכתיב בבראשית (ד' ל') ותלד עדה את יבל הוא היה אבי יושב אהל ומקנה, ושם אחיו יובל הוא היה אבי כל תופש כנור ועוגב ופרש"י אבי יושב אהל הוא היה ראשון לרעות בהמות במדברות (ועיין בספרי שרביט הוהב חלק ג' שער ג' מש"ש) וכיסוד זה ידעינן דמה שאנו קורין לאברהם יצחק ויעקב בשם אבות יש לנו לקרוטם בשם אב מצד שני דברים. א) מצד התולדה שהמה שרשי אומה הישראלית מכל תולדות ישראל וב"ב כבנים. ב) דכל אחר מג' אבות המציאו לנו דבר חדש וראשון הוא בזה (ועיין בספרי שרביט הוהב ח"ג ובעמודי השער שהארבתי לבאר כ"ז באריכות וקחנו משם לכאן) ועתה נבוא לענין דלעיל דעל יצחק אבינו יש לנו להניח שם מצד כמה פרטים. א) מצד אב הכללי שמאתו יצא כל תולדות בית ישראל. ב) וגם שם אב הפרטי להני אנשים שמרחיקים מאתם כל עניני משא ומתן שבעולם ואוחזים לעיקר בכל ימי חייהם להיות עוסקים בעבודת קרקע דיצחק היה ראש וראשון בזה אף שהוא היה בן הנשיא אברהם, עכ"ז הראה לבני רורו שפעולת עבודת קרקע טוב

יותר מכל דבר וכמ"ש כ"ז לעיל בארוכה, ונמצא להני פרטי אנשים שהלכו ג"כ אחריו בפעולה זו נקרא יצחק להם בשם אב יען שהוא היה ראשון בבחירת פעולה זו: ועפ"י הצעת דברים הללו ג"ל בס"ד דיש מקום קרוב לפנינו לבאר דברי הגמ' דלעיל במענת יצחק לפני הקב"ה וה"פ דהקב"ה א"ל בניך חטאו ונכלל בלשון זה הני ב' סוגי בנינים. א) בנינים שבא ליצחק מתולדות הגוף והיו כלל בני ישראל. ב) סוג בנינים שראו דרכו בפעולת חומר הגוף, ועל הני ב' סוגי בנינים בא יצחק אע"ה בעל ההנהגה בשמיטה הזאת להיות למליץ טוב בעדם ולעורר זכות על ישראל, ותפס מתחלה שם בן הסוג הכללי שבא מכח התולדה, ועו"א בני ולא בניך בשעה שהקדימו נעשה לנשמע קראת להם בני בכורי ישראל כו' וכיון שכן אף אם חטאו מדרך האב לרחם על בניו ולמחול להם, והדר אמר יצחק עוד וא"ת שאתה בא להתרעם על בני מצד סוג ד' רלעיל, וא"ש ע"ז הלשון בני ולא בניך, וע"ז אמר ועוד כו' דעל פרט זה יש לו מ"א למצוא זכות עליהם ולהקל חטאם דמי ומי המה בני בפרט הר' הני דבחרו לנפשם לבלות ימיהם בפעולת השרה והמה קלקלו מעשיהם וחטאו בפעולה זו, שלהם דעתם יותר במנוחה ויש להם עת יותר לעבוד את ה' ממי שרחיים של מסחר תלוי על צוארו וא"כ ערך חטאם גדול יותר שחוטאים בשעות הללו שנחים מעבודתם ויושבים במלים, וע"ז בא יצחק להיות מליץ טוב על הני פרטי בניו הנקראים על שמו מצד שראו פעולתו ברכי החיים הגשמיים בעבודת קרקע ועשה להאי סוג אנשים חשבון לימי חייהם, וע"ז אמר ועוד כו' דבפרט בנינים הללו כמה ימי כו' דל פלגתא דלילתא, דידוע מדרך עובדי אדמה בכל חייהם שרגילות שלהם בין בחורף ובין בקיץ כיון שהגיע זמן צאת הכוכבים ויגיעים מעבודת הקרקע או ערבה להם השינה יותר מכל דבר, והולכים לישן בתחלת הלילה תמיד, ובלילי טבת הארוכים עומדים משנתם באשמורת הבוקר בשעה שכל בני אדם ישנים ועוסק הוא לבדו לאור הנר בצרכיו בדישה ומירוח התבואות וכדומה, וכשהם לברם בבית ועוסקים במלאכה זו או אינם חוטאים כלל אף כשהם נעורים בשעות הללו, והדר בא ללמוד עוד על סוג פרטי האנשים הללו ללמוד עליהם סניגוריא דל תרתי סרי ופלגא דצלויי ומיכלי כו' דבני אדם הללו בומן שיושבים לאכול סעודתם סעודת צהרים שאז המה עייפים מאד ממלאכתם בעת אכילתם לא יעלה על לבם שום חמדת דבר איסור ורק תשוקתו או לאכול כדי שביעה ולהרגיע נפשו מעבודתו ולשוב בחזרה לעבודתו דהיום קצר והמלאכה מרובה, ועפ"י רוב העובדים עבודת השרה נקיים המה בעת אכילתם מחטא א"ל שעושה כן בשאט נפש במרד ובודון, ועו"א פלגא עלי ופלגא עלך כו' וא"ש הכל בס"ד, ובמענה זו היה ליצחק אע"ה מבוא ללמוד עוד סניגוריא על כלל ישראל, אנא ה' תן לבני לכולם נחלה בארצם ובכל מקומות מושבותיהם, ואז יהיו נקיים מחטא בפלגא דלילתא ובעת אכילתם כו' וכמ"ש, הרי בררנו כטוב טעם דחשבון יצחק בעל השמיטה הזאת יוצדק יותר מעל כולם על הני שעופקים בעבודת קרקע במהרת הלב ולבם לשמים, ומי יודע יותר להעלות ברום המעלות פעולת האדמה יותר מבעל השמיטה הזאת שבעצמו עוב כל דבר אף שהיה בן הנשיא אברהם ועסק בקרקע תמיד כמ"ש, ומכל דברינו אלה בנקל לנו לרעת שורש הדבר שבעתים הללו ראינו אור חרש ויצא מכח אל הפועל ענין הנשגב הלזה יותר משנים הראשונות והבן, ותן לחכם ויחכם עוד:

ח) וביסוד הדברים הללו באתי היום לקבל מרחוק את פני אחינו במושבות ארנמינא

ארגנטינא באהבה! אשריכם אחינו בני ארגנטינא שזכותם לזה, דעו נא אחי! מי הביא אתכם על כנפי נשרים ממדינות רבות לארץ אשר לא ראו אבותיכם ואבות אבותיכם מעולם את אדמתה, מי היה בעל הספינתא שלקח אתכם בתוכה, ולהביא לכם שמה בלא יגיעה רבה רק כסבע מוטבע, דעו נא אחי שהוא בעל חשמיטה הזאת, בזכותו יצא כוכב הגדול הזה השר הר"ם נ"ע להאיר לפניכם את הדרך לכנוס לתוכה פנימה! אשריכם ואשרי חלקכם אשר פלגא דלילתא ופלגא דמיכלא כו' לא יחשב לכם לחשבון כמ"ש לעיל, כוכב הגדול שהלך לפניכם להאיר לכם הדרך באישון לילה ואפלה, ובעלות השחר יאיר לכם תמיד כאור בוקר, וכמ"ש הנדיב להמשולחים שלו, שאלו את שלום אחי האכרים בארגנטינא, יהיו נא שקטים ובטוחים כי בחסד עליון לא כלו אוצרותי ודים לכלכל שמונת אלפי נפש, אחי! עברו את ה' בשמחה וכאו לפניו ברננה אשר זביתם לאכול לחמכם מאדמתכם, יהי שלום בחילכם שלוח בארמנותיכם סלה:

שריג ב

דרוש זה יסודו לכאר בס"ד עוד הרבה מאמרי חז"ל במעלת הצדקה והרבה מאמרי חז"ל בגודל מעלת השומר שבת בהלכתה, ועוד בתפארת פעולת הנדיב הר"ם נ"ע.

איתא בב"ב בפ"ק (ד"י) אמר ר' אבהו שאלו את שלמה בן דוד עד היכן כחה של צדקה, אמר להם באו וראו מה פירש דוד אבא פור נתן לאביונים צדקתו עומדת לעד קרנו תרום בכבוד (תהליס קי"ג) (עיין לקמן שריג ג') ר' אבא אמר מהבא הוא מרומים ישכון מצדות סלעים משגבו לחמו נתן מימיו נאמנים (ישעי' לג) מה טעם הוא מרומים ישכון מצדות סלעים משגבו משום דלחמו נתן ומימיו נאמנים ע"כ, ופי' המהרש"א ז"ל ע"ז וז"ל שלמה גופא אמר נמי הכי צדקה תרום גוי אלא שאפשר לומר דוקא בגוי וממלכה שעושין צדקה כדלקמן אבל שאלו לו על היחיד ע"ש, עוד איתא שם א"ר אלעזר גדול העושה צדקה בסתר יותר ממשה רבינו דאלו במשה רבינו כתיב כי יגורתי מפני האף והחמה (דנזיס ט') ואילו בעושה צדקה כתיב מתן בסתר יכפה אף כו' (משלי כ"ב) ופליגא דר' יצחק דאמר ר"י אף כופה חמה אינו כופה שנאמר (ס) ושחר בחיק חמה עזה אע"פ ששחר בחיק חמה עזה, פרש"י ורא"ס דהאי ושחר בחיק ארישא קאי ושחר בחיק יכפה חמה עזה ע"כ, והגאון בעל עיני יעקב ז"ל פי' ע"ז דפליגא דר"י הכי וז"ל נראה משום הא דאמר משה כי יגורתי מפני האף והחמה היינו משניהם ביחד אבל באחד מהן היה יכול לעמוד כדאיתא במד"ר ילקוט בפ' עקב (דף רס"ט) ע"ד כי יגורתי מפני האף והחמה א"ל רבש"ע לית אנא יכול למיקם בתרווייהו קום אתה בחד ואנא בחד הה"ד קומה ה' באפך עכ"ל, ומדקאמר גדול העושה צדקה בסתר יותר ממשה רבינו מכלל דס"ל דצדקה בסתר כופה אף וחמה שניהם יחד א"כ שפיר קאמר ופליגא דר"י דא"ר"י אף כופה חמה אינו כופה ע"ש, ולכאורה לפענר"נ לומר דלר"י לעולם צ"ל כמ"ש הע"י דפי' דיגורתי מפני

האף והחמה היינו משניהם יחד כמ"ש הילקוט דאם נפרש דגם מאחד מהם ירא א"כ הל"ל להיפך כי יגורתי מפני חמה ואף בנדר לא זו אף זו דלר"י חמה קשה מאף דמתן בסתר כופה אף וחמה אינו כופה ולא בלשון לא זו אף זו, אבל לר"א דאמר דמתן בסתר כופה שניהם בין אף ובין חמה אליביה י"ל לעולם דאף וחמה שקולים המה, ובמשה פי' יגורתי מאף וחמה אף מאחד מהן ומתן בסתר כופה שניהם ויש למתן בסתר ב' מדרגות יותר ממשה, ולכאורה צ"ל כפי' הע"י דל"ל להקטין מעלת משה בתרתי מדרגות ממתן בסתר, אמנם כד נעיון בדברי ר"א טובא באיך דבריו שלו במעלות הצדקה נ"ל דמוכרחין לר"א לשי' לפרש דהאי כי יגורתי מפני האף והחמה פי' מפני האף או מפני החמה, והוא דאיתא בר"ה (ד"ח) אמר רשב"נ א"ר יונתן מנין לגור דין שיש עמו שבועה שאינו נקרע שנא' (שמואל ב' א') ולכן נשבעתי לבית עלי אם יתכפר עון בית עלי בזבח ובמנחה, אמר רבא (בגליון ל"טא ר"ה) בזבח ובמנחה אינו מתכפר אבל מתכפר בתורה אביי אמר בזבח כו' אבל מתכפר בתורה וגמ"ח, רבה ואביי מרבית עלי קאתי רבה דעסיק בתורה חי מ' שנין אביי דעסק בתורה וגמ"ח הי שיתין שנין ע"כ, וכ"ה ביבמות (דק"ס) ובהבנת דבריו אביי כמ"ש בתורה וגמ"ח יש לספק בזה טובא דיש לפרש דבריו בב' אופנים. א) י"ל פשוט דאביי להקל בא דסגי אף בגמ"ח לחוד, וכן משמע שהבין כן הגאון בעל עיון יעקב ז"ל דכתב שם דאביי לשי' אויל דאמר בקדושין (ד"ס) אין קטיגור נעשה סניגור א"כ י"ל דמתכפר בגמ"ח אף שהיא המעלה הג' (פי' דעל ג' דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמ"ח) וגרוע מזבח ומנחה אפ"ה אינו מתכפר בזבח ובמנחה לפי שבני עלי חטאו כזה א"כ אין קטיגור כו' אבל מתכפר בגמ"ח אף שהיא המעלה הג', ורבה ס"ל בזבח אינו מתכפר שהיא המעלה השניה אבל מתכפר בתורה דהתורה היא ראשון במעלה יותר מן העבודה דכתר תורה עולה על גביהם ע"ש דרי מבואר מדבריו דלאביי בחד מהן סגי, ויש לה"ר עוד לזה דבר"ה שם איתא עוד כזה וז"ל משפחה אחת היתה בירושלים שהיו מתיה מתין בני י"ח שנה כאו והודיעו את ר"י בן זכאי א"ל שמה ממשפחת עלי אתם דכתיב (פס ב') וכל מרבית ביתך ימותו אנשים לכו ועסקו בתורה והלכו ועסקו בתורה והיו קורין אותה משפחה על שמו ע"כ, הרי מבואר מהך עובדא דריב"ז דבתורה לחוד סגי, ובמד"ר בפ' חיי שרה (נ"ט) מבואר מר"ם דע"י צדקה לחוד מועיל לזה דו"ל המד"ר על הקרא דאברהם זקן בא בימים כתיב עטרת תפארת שיבה בדרך צדקה תמצא, ר"מ אויל למלא ראה אותן כולן שחורי ראש א"ל תאמר ממשפחת בית עלי אתם דכתיב וכל מרבית ביתך ימותו אנשים, א"ל ר' התפלל עלינו א"ל לכו וטפלו בצדקה ואתם וזכים מ"ט עטרת תפארת והיכן היא טצוי בדרך צדקה ממי אתה למד מאברהם שכתב בו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט זכה לוקנה ואברהם זקן בא בימים ע"כ, ואם נאמר דאביי ס"ל דבעי לבית עלי תרווייהו תורה וגמ"ח א"כ אביי דלא כריב"ז ולא כר"מ, אבל אם נאמר דלאביי בחד סגי א"ש הכל :

והנה כסוכה (דמ"ט) א"ר אלעזר גדולה צדקה וגמ"ח יותר מכל הקרבנות, ובירושלמי (פסא ס"ב) אמרי נמי דצדקה וגמ"ח שקולין כנגד כל המצות וכן קאמר רב אסי בפ"ק דב"ב, ולפ"ר דאביי סבר דבחד מהן סגי מסתברא דה"ה לר"א ולהירושלמי ולרב אסי דבפ"ק דב"ב דס"ל נמי כאביי דבזבח ומנחה אינו מתכפר אבל בצדקה וגמ"ח מתכפר דגדולה צדקה יותר מכל הקרבנות ושקולה כנגד כל המצות, והנה ראיתי

ראיתי בעיון יעקב בסוכה שהק' על הק' דר"א דסוכה מהא דהתנא באבות חשיב גמ"ח במעלה הג', וגרוע מזבח ומנחה שהיא מעלה ב' ונשאר שם בצ"ע, וכמו כן יש להק' כזה על הק' דירושלמי דפאה ורב אסי דבפ"ק דב"ב, ולפענ"ד נראה לתרץ זה דאמרינן בירושלמי שקלים פ"ו וכ"ה בתענית פ"ד ומגילה פ"ג וז"ל תמן תנינן שמעון הצדיק היה משירי כנסת הגדולה הוא היה אומר על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמ"ח, ושלשתן בפסוק אחד הן (ישעיה נ"ט) ואשים דברי בפיך זו דברי תורה, ובצל ידי כסיתוך זו גמ"ח ללמדך שהעוסק בתורה וגמ"ח זוכה ויושב בצלו של הקב"ה הה"ד (תהלים לו) מה יקר חסדך אלהים ובני אדם בצל כנפיך יחסיון. לנמוע שמים וליסוד ארץ אלו קרבנות ולאמר לציון עמי אתה (עיון במפרי בזה) הלא מביאר דמהכתוב שהתנא לימד זה שם נאמרה בהדיא צדקה וגמ"ח קודם במעלה שניה וקרבנות בסוף במעלה ג' א"כ אדרבה מוכח מהקרא דמכאן וליף התנא דבריו להפך דצדקה גדולה מקרבנות וכו"ה דסוכה דלעיל. וצ"ל המעם דהתנא שניה חסד מהסדר דכתיב בקרא משום דאמר בלשון עבודה ורוצה לכלול בשם עבודה תרתי א) עבודת הקרבנות בזמן שבהמ"ק קיים. ב) עבודת הלב שהיא תפלה כדכתיב ולעבדו בכל לבבכם ודרש חז"ל איזוהי עבודה שבלב זהו תפלה ובזמן דליבא עבודת הקרבנות עומד תפלה במקום קרבן וכדאמרינן בברכות תפלות כנגד תמידין תקנום וכן הבינו המפר'. ומעתה י"ל כיון שנכלל בזה ב' דברים לכן יש לה חשיבות יותר והקדומו התנא קודם. אבל לעולם נגד קרבנות לחוד צדקה וגמ"ח גדולים יותר. וכן מצוין הפייטן שסידר תפלה קודם צדקה שאמר והשובה ותפלה וצדקה מעבירין את רוע הצורה. ובוה יש לבאר טעמא דאביי דלעיל דאמר בזבח אינו מתכפר אבל מתכפר בתורה וגמ"ח ואם נאמר באביי כמ"ש לעיל דס"ל דסני באחד מהן או בתורה או בגמ"ח י"ל דס"ל כר"ה דסוכה דלעיל דגדולה צדקה יותר מהקרבנות כנ"ל. ואם נאמר כן יבואר לנו היטב דברי ר"מ דלעיל בהמד"ר דיש לדקדק מנ"ל דהאי קרא דעמרת תפארת שיבה קאי גם על בית עלי אולי רק על שאר בני אדם קאי אבל בית עלי שיש עליהם גו"ד בשבועה אינם מתכפרין ע"י צדקה לחוד לקרוע הגו"ד. וכן י"ל דזהו טעמיה דרבה דלא דייקי ליה הקרא דעמרת תפארת שיבה. ולפ"ד י"ל הכי דייקר יסודו דר"מ הוא משום דס"ל כאביי דבזבח ומנחה אינו מתכפר אבל מתכפר בצדקה מש"ה א"ל לכו וטפלו בצדקה. והא דמביא להקרא דעמרת כו' הוא רק לדיוק מכאן אף לכל אדם דע"י צדקה זוכה לזקנה ושיבה כנ"ל. וכ"ו בררנו לדרך דלעיל דלאביי בחד מהן סני או בתורה לחוד או בצדקה לחוד:

אמנם ראיתי במהרש"א במ"ק (דכ"ח) שהביא שם לשון התוס' (עיון ביבמות דק"ה) וז"ל דס"ל לרבה דבתורה לחוד מתכפר ע"ש. ומלשון זה משמע דרק רבה ס"ל כן דבתורה לחוד מתכפר אבל אביי ס"ל דבעינן לבית עלי תרווייהו תורה וגמ"ח דוקא וכן יש לדקדק כן מרש"י בסנהדרין (ד"ד) בד"ה אלא סמיכה ודוק. וכן ראוי בספר פתח עינים כר"ה שם שכתב דלאביי בעינן תרווייהו תורה וגמ"ח. ושיטה זו מבוארת בהדיא יותר בהרי"ף בעין יעקב כר"ה שם דלאביי בעינן תרווייהו דוקא תורה וגמ"ח. ולכאורה קשה טובא על שי' זו מי דחקם לכ"ו לפרש כן ולשי' זו אביי דלא כר"מ ולא כריב"ו כמ"ש לעיל. ואם נאמר דדייקי כן מלשנא דאביי דאמר אבל מתכפר בתורה וגמ"ח, ולא אמר או בגמ"ח. מי יאמר לנו דהאי וא"ו הוא וא"ו המוסף אולי היא וא"ו המחלק כמו שאמרו בגמ' בב"ק בפ"ק כה"ג נומל רביע בקרקע ורביע כמעט ופרש"י

יפרש"י שם או רביע במעות כמו חליץ ועשה בהן מאמר בהחולץ רפי' או עשה בהן מאמר ע"ש. ואין לומר דק"ל רכיון רכובה אינו מתכפר שהיא מעלה השניה מכ"ש בצדקה שאינו מתכפר שהיה מעלה הג' דנקט התנא באבות וכקו' העיון יעקב דלעיל דלפ"ש לעיל אין מקום כלל לקו' הע"י. ור"א כסוכה אמר בהדיא גדולה צדקה יותר מכל הקרבנות. והנראה לפענ"ד לקיים שיטה זו הכי דבב"מ בפרק השואל (ד"ס) וכו"ה בחולין (דע"ח) מביאים פלוגתא דר' יאשיה ור' יונתן בקרא דאיש אשר יקלל את אביו ואת אמו אין לי אלא אביו ואמו אביו שלא אמו ואמו שלא אביו מנין ת"ל אביו ואמו קלל אביו קלל אמו קלל דברי ר' יאשיה ר' יונתן אומר משמע שניהם כאחד ומשמע אחד בפני עצמו עד שיפרוט לך הכתוב יחדו ע"כ. והמבואר דלר' יאשיה צריך או לחלק ולר' יונתן לחלק ל"צ קרא והוא"ו לחוד היא וא"ו המחלק. ובב"מ שם אמרי דאביי ס"ל בר' יאשיה ורבא ס"ל בר' יונתן. א"כ לפ"י לאביו בעינן או לחלק ובל"ה הוא וא"ו המוסף א"כ אביו לנפשיה לשימתו דאמר בר"ה בלשונו תורה וגמ"ח ע"כ כונתו על תרווייהו. רכיון דהוא סובר בכ"מ דוא"ו הוא וא"ו המוסף אם כוון כאן בלשון או ה"ל לדקדק בלשונו ולומר או בגמ"ח אלא משמע דס"ל דתרווייהו בעינן תורה וגמ"ח. והא דהגמ"ל דלעיל כב"ק וביבמות אמרו בוא"ו גם על המחלק הש' די"ל דהגמ"ל פסקו להלך כרבא דבב"מ קי"ל אביו ורבא הל' כרבא חוץ מיע"ל קג"ם ורבא ס"ל בכ"מ דלחלק ל"צ קרא כנ"ל:

ובררד זה יש לבאר פלוגתא דאביי ורבא דר"ה דלעיל רלשי' אולי דהנה בחגיגה בפרק חומר בקודש ובמנחות (ל"ד) איתא וידבר אלי זה השלחן כו' פתח ממוכח ומסיים בשולחן ר' יוחנן ור"ל דאמרי תרווייהו בומן שבהמ"ק קיים מובח מכפר עליו ועכשיו שולחנו של אדם מכפר עליו. ויש לדקדק דהתנא באבות פ"ג (משנה ג) אמרי אבל ג' שאכלו על שולחן אחד ואמרו עליו ד"ת כאלו אכלו משולחנו של מקום ב"ה שנאמר וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה' הרי התנא מפרש האי קרא על דברי תורה והני אמוראי מפרשי על שלחנו פי' הכנסת אורחים כמו שפרש"י שם. ומעתה י"ל הכי דמהך קרא דחסד ואמת ידעינן דתורה וגמ"ח מכפרין אמנם בקרא כתיב בלשון חסד ואמת בוא"ו ולא כתיב חסד או אמת א"כ לאביו דסובר בר' יאשיה דב"מ דלעיל דצריך או לחלק א"כ ה"ג כאן דכתיב חסד ואמת בוא"ו וליכא כאן או לחלק צ"ל דה"פ חסד ואמת תרווייהו תורה וגמ"ח יחדו מכפרים עון דמויד אבל בחד מהן לא סגי והא דמוכח ממתני' דאבות דלעיל דע"י תורה לחוד נמי מכפר כקרבן י"ל ו"א רק לשוגג דומיא דקרבן אבל לא לענין עון דמויד דשם בעינן תרווייהו. ומש"ה אמר כאן אביו לשי' דב"מ דפסק בר' יאשיה דבעינן לכפר חטא רבית עלי תרווייהו תורה וגמ"ח וכו' לאביו אבל רבא סובר בר' יונתן דלא בעינן או לחלק א"כ אליביה פי' דקרא דחסד ואמת ה"פ חסד או אמת יכפר עון ובתורה לחוד סגי ומש"ה קאמר רבא לשי' דב"מ דבתורה לחוד מכפר עון דבית עלי כנ"ל. (ועיין בשריג א' מש"ש ע"ז דלעיל):

ואחרי שבררנו כ"ז נבוא להבין בר' אלעזר כמאן סבר אי כאביי דצריך או לחלק או כרבא דלחלק ל"צ קרא. וי"ל הכי דהגאון חיד"א ו"ל פי' על דברי ר"א דסוכה דלעיל דצדקה מכפרת גם על המויד כמ"ש חז"ל מהך קרא דילוף ר"א דכתיב עושה צדקה ומשפט ע"ש. הרי ס"ל לר"א דצדקה וגמ"ח לחוד מכפר גם עון במויד. וא"כ צ"ל אליביה הא דכתיב חסד ואמת יכפר עון ה"פ חסד או אמת והאי וא"ו לחלק הוא. א"כ מוכח דס"ל כרבא דלא בעינן או לחלק ואליבא דר"א לפ"ו גם תורה לחוד מכפר אף על

על עון ומויד כנ"ל. וביסוד זה נבוא לראש דברינו דכיון דלר"א לא בעינן או לחלק והוא"ו לחוד הוא וא"ו המחלק א"ב לפ"ז ע"כ צ"ל אליביה הקרא דמשה דאמר כי יגורתי מפני האף והחמה דהתם נמי פ"י מפני האף או החמה אף מאחד מהם דהוא"ו הוא וא"ו המחלק והא דמבואר בהילקוט דלעיל דמפרשי דמשה אמר לית אנא יכיל למיקם בתרווייהו כו' י"ל דהילקוט ס"ל כאבוי וכו' יאשיה דבעי או לחלק וא"כ כאן דליכא או לחלק דרשינן בוא"ו המוסיף דמשניהם יחד אמר משה שיגורתי כו' ואפ"ה ניחא דאמרי הגמ' בפ"ק דכ"ב דלעיל ע"ז דאמר ר"א גדול העושה צדקה בסתר יותר ממושה כו' דפליגא אר"י דה"פ דאם ר"א יסבור כר"י דמתן בסתר יכפה רק אף ולא חמה"א א"כ חמה גדולה יותר מאף ואי ס"ל ר"א כר"י יצחק הל"ל בקרא דמשה להיפוך כי יגורתי מפני החימה והאף בגדר לא זו אף זו כמ"ש לעיל. אלא מוכח דר"א ס"ל דהאי יכפה קאי גם אחמה עזה ושקולים המה. ומעתה י"ל כי יגורתי כו' קאי אף מאחד מהן ותליא זה בפלוגתא דר"י ור' יונתן ואבוי ורבא אי בעינן או לחלק א"ל כנ"ל:

ב) והנה בהני מדרגות הצדקה דלעיל בהצנע לכת ומתן בסתר כותבים לנו מכתבי העתים בשכחי הנדיב הר"מ באראן הירש נ"ע ככתוב בהצפירה שהוא הוריד גשמי ברכה על הארץ גשמי מלונים, והמדהכה המליונית הזאת אך מעט יוריעו מה"ע ורוב הדברים לא יוריעו, אונגארן מלאה צדקות מזה משה האיש, וכמעט לא הוריעו מה"ע דבר, באנגליא היתה ימין צדקתו פרושה, ואך לפעמים נשמע סוד שיח מזה. ובהצפירה № 82 ש"ו מביא דברי ה' מימעלמאן פקיד כל המושבות בארגנטינא בעדותו שכל מעשיו היה בחשאי ונחת מבלי לתקוע ולהריע מבלי שידעו מזה גם אלה שדרש טובתם, צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו. והנה בזה דכתיב הוא מרומים ישכון כו' ביארו לנו חז"ל (ספ) מה טעם הוא מרומים ישכון כו' משום דלחמו נתן ומימיו נאמנים, ומלשון הכתוב לחמו ומימיו מבואר דאשמועינן הקרא בזה שיתן מלחמו ולא מלחם אחר בפחות ממינו, וכן צ"ל בכונת הלשון מימיו נאמנים מים וכן פ"י המהרש"א ז"ל, ויש להבין בשלמא האי חידושא דלחמו נתן ניחא, אבל אידך מלתא דמימיו נתן לכאורה לא ראינו בזה שום מעלה וחידוש בצדקה זו, שע"ז יוכה לשכון מרומים דמה חשיבות יש בנתינת מים לאורחים שלפניו. ואפשר לכון בזה הכי דהצופה לבית ישראל בהצפירה ש"ז סיפר לנו במעלת השר הר"מ דאף שהוא ישב בתוך כל מחמדי תבל ושעשועי חלד, ואולם בין כל אלה היה מתנהג חייו בענוה ובהסתפקות גדולה מאד ובכל משהה אשר נקרא לבוא היו עורכים לו סעודתו לברו סעודה דלה בסעודת אחר העם. והנה מדרך רוזני ארץ המתענגים בתענוגי תבל במשתה וסעודה שלהם, כשמכניסים אורחים לביתם להספיקם במשען לחם ומשתה או מצד הרגל טבעם להתעדן בתענוגים נפשם תמיד, דרכם להכביל במשתה שלהם ביניהם ובין המון העם ככל מאכל ומשתה כידוע, אמנם האיש המצוין שמשכיל אל דל, יראה את הנולד ולא ירגיל נפשו בתענוגים ויתנהג בסעודתו לנפשו כאחד העם והחכם עיניו בראשו, ומדה זו עולה למעלה מאד, וע"ז י"ל דסיפר הכתוב כאן ומימיו נתן שלא הרגיל נפשו בתענוגי היין והמשתה רק בחר לו שיהיה סעודתו דלה כאחד העם בלחם ומים, ומלחמו ומימיו חלק להעם הנאספים אתו בסעודה, ועל מפתן זה צעד פעמיו זה משה האיש נ"ע, וכמה"ע העידו עליו שלא שתה כל משקה וזלתי לפעמים יין אדום מהולב מים, היא היה אומר באחד מאסיפת העם בלונדון כל עשרי איננו שוה לי בראותי את העניים בלונדון אשר עורם כתנור נכמרו מולעפות

רעב, ודיבורו במי שיש לו הון וכמי שאין לו היה שוה, ומטייל עמהם ארוכות וקצרות בכל עניני המדינות, כמו שהעיד עליו סופר מה"ע בלונדון ובמדה זו יזכה ג"כ שהוא מרומים ישכון כמ"ש לעיל :

ג) והנה עוד איתא בכ"ב (ד"י) אמר ר' אבהו אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע במה תרומם קרן ישראל, א"ל ככי תשא (פרש"י) אם באת לשאת את ראשם בהגבהה קח מהם ספר לצדקה) ע"כ. ויש להבין היטב ענין ההתרוממות הלזו על איזה דבר הוא בא, עוד אמרו חז"ל שם במעלת הצדקה גדולה צדקה שמקרבת את הגאולה שנאמר שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבוא וצדקתי להגלות (ישעיה נ"ו) ע"כ, ויש לעיין בזה הלא הכתוב מזכיר תרתי משפט וצדקה ומ"ט בחרה הגמ' לומר דענין הגאולה דכתיב שם קאי רק ע"י צדקה. והנה בהמד"ר בפ' ויקרא אמרו ע"פ בשו"ב ונחת נגאלין כה"ג במצות שבת דע"י שבת נגאלין, וכן מבואר יותר דבר זה במד"ר (פ' נשלח כ"ה) וז"ל א"ר לוי אם משמרים ישראל את השבת כראוי אפילו יום אחד בן דוד בא למה שהיא שקולה כנגד כל המצות כו' וכשם שמצינו שעל כל המצות בן דוד בא כן על שמירת יום אחד של שבת בן דוד בא לפי שהשבת שקולה כנגד כל המצות כי הוא ה' אלהינו ואנחנו עם מרעיתו וצאן ירו היום אם בקולו תשמעו ע"כ, כונתם מבואר יותר במד"ר תהלים (ס"ה) ויבולקוט שם דאמרי כתיב הכא היום כו' וכתיב שמור את יום השבת לקדשו (מסר"ו). והנהיה הרד"ל כתב ע"ז וז"ל בשו"ט שם מסיימי כתיב הכא היום וכתיב להלן וזכור את יום השבת לקדשו (והמ"ל קרא דשבת היום) וכירושלמי ריש תענית מימרא דר' לוי דהכא יליף לה מקרא אחרניא ע"כ ע"ש וכ"ה בגמ' דשבת בפ' כל כתבי בשם רשב"י והא דמזכיר שם ב' שבתות עיין שם בספרי קרושת שבת מש"ש ע"ז, ועפ"י דברי ר"ל יש לבאר היטב הטעם דאמרו חז"ל בצדקה שמקרבת את הגאולה וז"ל דחד טעמא הוא כמו בשבת דכיון דאמרינן דגדולה צדקה ששקולה כנגד כל המצות שבתורה א"כ כשם שמצינו שעל כל המצות בן דוד בא כן על קיום מצות צדקה ב"ד בא, וחד טעמא היא לשבת וצדקה כנ"ל, ובוה יש לבאר עוד הא דאמרו הגמ' לפרש סיומא דקרא דכי קרובה ישועתי לבוא וצדקתי להגלות על צדקה יותר מעל משפט וק"ל, ומוזה יש לנו לילף עוד דאם בני"י יקימו כהלכתה מצות ת"ת דג"ב ב"ד בא, דבירושלמי איתא כל חפצים לא ישוו בה, חפצים אלו המצות אינם שווים אפילו לד"א מן התורה ובמס' פאה בפ"ק (מ"א) תנן ות"ת כנגד כולם ופ"י הגאון בעל חק יעקב ז"ל בעיין יעקב ע"ז ות"ת כנגד כולם דהיינו נגד כל המצות שבעולם כדאיתא בירושלמי הנ"ל, וכיון שכן כשם שמצינו שעל כל המצות בן דוד בא כן ע"י לימוד התורה כהלכתה ב"ד בא, ובוה יש לבאר הא דכתיב בחסד ואמת יכופר עון ודרשו חז"ל חסד זו צדקה ואמת זו תורה, דהטעם בזה דכיון שהני תרתי שקולים כנגד כל המצות וכמו שע"י כל המצות יכופר עונו של אדם כן ע"י הני תרתי, וז"ל דהוה נמי הטעם בשבת דאמר ר"י בשבת בפ' כל כתבי כל השומר שבת כהלכתו מוחלין לו על כל עונותיו כדכתיב שומר שבת מחללו אל תקרי מחללו אלא מחול לו ע"ש. וכתיב הסולח לכל עונכי הרופא לכל החלואיכי בקיום המצות, ורבי יהודה אמר בשבת (ד"י"ב) הנכנס לבקר את החולה בשבת אומר שבת היא מלועוק ורפואה קרובה לבוא וז"ל שוהו הכל כמעטו דר' לוי רלעיל לענין הגאולה וה"נ כאן בענין זה דכמו דע"י קיום כל מצות כולן מוחלין לו את עונותיו ומרפאין איתו כן בשבת דשקולה כנגד כל המצות, וז"ל שוהו נמי הטעם בת"ת דאמרינן בגמ' חש

חש בכל גופו יעסוק בתורה שנאמר ולכל בשרו מרפא יען ששקולה ת"ת כנגד כל המצות כנ"ל:

והנה בדברי המד"ר דלעיל בפ' בשלח ובהילקום יש לעיין טובא ברבריהם (א) כרקוק דהג' הר"ל ז"ל מ"מ אינם מכיאים לג"ש זו הקרא הקודם בתורה דכתיב שבת היום, (ב) מ"מ בילקוט עושים את הג"ש דהיום אם בקולו תשמעו מהיום דכתיב שמור את יום השבת לקדשו ובשוח"מ עושים ג"ש זו מהא דכתיב וזכור את יום השבת לקדשו, והנראה לי בזה הכי והוא דכד תעיין תראה דבין בנמ' ובין במד"ר אמרו ע"ז בלשון זה השומר שבת כראוי וכהלכה וי"ל הכונה דכראוי הכי דבמצות שבת יש לנו ב' דברים לקיזום, (א) עיקר שבת מזמן צה"כ עד למחר במוצאי שבת צה"כ. (ב) תוספת שבת לקבל שבת מבעוד יום ולהרבה פוסקים תוס' שבת דאורייתא היא, ומעתה וי"ל דזהו דאמר ר"ל אם משמרים ישראל את השבת כראוי פי' בין עיקר שבת ובין תוספת שבת או ע"ז ננאלים, כ"ז ידעינן רק מהני היום דכתיב בזכור או בשמור והוא דבמכילתא דרשינן ע"ז דזכור ושמור דזכור מלפניו ושמור מלאחריו מכאן אמרו מוסיפין מחול על הקודש וכיון דמהני היום דזכור ושמור ילפינן גם לתוס' שבת א"כ הג"ש דהיום אם בקולו תשמעו נמו מיירי בכה"ג שישמור כראוי להשבת בתרתי בין עיקר שבת בין תוס' שבת. ודבר זה לא ידעינן רק מזכור ושמור אבל מהיום דכתיב בפ' בשלח לענין המן דשבת היום לה' היום לא תמצאוהו בשדה לא ידעינן משם כלל תוס' שבת רק עיקר שבת באיסור מלאכה ומעתה מדויק היטב הא דהמד"ר עושין הג"ש מהני היום דזכור ושמור ולא מהיום דשבת היום לאשמועינן שצריכין לקיים שבת כראוי גם בתוס' שבת ואז ע"ז ב"ד בא כנ"ל:

עוד י"ל בכונת המד"ר והגמ' במ"ש כראוי וכהלכתה דאשמועינן בזה דצריכין לקדש השבת כראוי בכניסתו בקידוש דברים ג"כ וכמו שפסק הרמב"ם בפ' כ"ט מהל' שבת ה"א וז"ל מ"ע מה"ת לקדש את יום השבת ברברים שנאמר וזכור את יום השבת לקדשו כלומר זכרהו וזכירת שבת וקידושו ובתורת כהנים בפ' בחוקתי איתא וזכור את יום השבת יכול בלבבך כשהוא אומר שמור הרי שמירת הלב אמור הא מה אני מקיים זכור שתהא שונה בפ"ך כו' הרי ידעינן מכאן דילפינן מזכור חידוש הדין בקדושת שבת דצריכין לקיים מ"ע דקידוש שבת בפה ובלב, ומשמור לחוד ה"א דסגי בלב לחוד (ועיין בספרי קדושת שבת חלק א' שהארכתי בדין זה טובא). עוד מ"ע מצינו בשבת לדעת הרמב"ם דגם הברלה היא דאורייתא דכתב הרמב"ם שם וז"ל וצריך לזכרהו בכניסתו וביציאתו בכניסתו בקידוש היום וביציאתו בהברלה ובארתי בספרי ק"ש ח"א דמקורו שלו הוא דסמך על דברי המכילתא דלעיל דאמרו זכור מלפניו (פי' בכניסתו) ושמור מאחריו (פי' ביציאתו) ע"ש שהארכתי בזה בטוב מעם, הרי להך דרשא דמכילתא ילפינן משמור חידוש הדין לענין הברלה במוצאי שבת דזה לא ידעינן מזכור ומעתה בהנחות אלו יבואר בס"ד הכל, המד"ר שוח"מ דיליף הג"ש דהיום היום מזכור מרמו בזה דישמור שבת כראוי אף במ"ע דקידוש היום והיינו שלא יקדש לשבת בלב לחוד אלא בעינן שיקדש גם בפה ודבר זה ילפינן רק מזכור כדברי הת"כ דלעיל, ומד"ר תהלים והילקוט שעושין הג"ש משמור י"ל דס' להא פי' דזכור ושמור כדרשת המכילתא דלעיל זכור מלפניו ושמור מלאחריו וילפינן מהך דשמור חידוש הדין עוד דצריך לקדשו לשבת ג"כ ביציאתו בהברלה וכדעת הרמב"ם דלעיל דהברלה דאורייתא וכ"ז ידעינן רק משמור דמזכור לא ידעינן רק לקדשו בכניסתו, נמצא לפ"ז כראוי דשבת

דשבת הוא שיקרשו ג"כ בהברלה דלפינן זה משמור ומש"ה מביאים המר"ר תהלים והילקוט הג"ש דשמור יותר וא"ש הכל כנ"ל נכון בס"ד:

ב) **הקרי לעיל באופן אחר נ"ל לכאר הא דתפסו הגמ' יותר לפרש הקרא דקרובה ישועתי לבא על צדקה יותר מעל משפט הכי ובוה יבואר איך מימרא דבבא בתרא שם דאמר ר' אבהו אמר משה לפני הקב"ה במה תרוםם קרן ישראל אמר ליה בכי תשא (ע"ל), אך בדבר זה נאריך קצת מענין לענין באותו ענין, דאמרינן בב"ב (דע"ז) אמר רבה אמר ר' יוחנן עתידין צדיקים שנקראים על שמו של הקב"ה שנאמר כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו (יסעים מ"ג) ארשב"נ א"ר יוחנן ג' נקראים על שמו של הקב"ה, ואלו הן צדיקים, משיח, וירושלים, צדיקים הא דאמרן, משיח דכתיב ה' שמה (יחזקאל מ"ח) אל תקרי ה' שמה אלא ה' שמה ע"כ. ופי' הרשב"ם ע"ז דנקרא על שמו וז"ל שיהיה שמש ה', ויש להבין מאי בעי בזה ומה חידש לנו בזה, עוד פי' הרשב"ם בד"ה אל תקרי וז"ל אל תקרי ה' שמה אלא ה' שמה ע"כ, וגם בזה יש לדעת מאי חידש לנו הרשב"ם בזה הלא כדבריו מביאר בהדיא כן בגמ' כמ"ש לעיל, ודוחק לומר דלפניו לא היה הגי' דאל תקרי בגמ'. והנראה לי בזה הכי דמהרש"א ז"ל שם כתב ע"ז וז"ל יראה מרלא קאמר נקראו בשמו של הקב"ה אלא נקראים על שמו של הקב"ה משמע דשם של הקב"ה יהיה בהם שם לוי, במשיח משיח ה', בירושלים עיר ה', וכן בצדיק צדיק לה', וכן במשיח שאמר יקראו לו ה' צדיקים ר"ל שהוא צדיק לה' וכמו שכתבתי לעיל בצדיקים שיקראו להם כן ע"ש שכל מעשיהם לשם שמים וכן הוא במשיח ע"ש שכל מעשיו יהיו לשם שמים וכן בירושלים דלעתיד שלא יהיה מזומנים לה אלא אותם שכל מעשיהם לשם שמים, ופי' הכתוב ושם העיר יהיה מיום בנינה לעתיד יהיה ה' שמה ע"כ ועיין בהר"ף בזה. ומדברי הרשב"ם דלעיל מביאר דמפרש כפשוטו שיהיה שמש ה', ולכאר הני כו, פירושים הנ"ל נלפענ"ד בזה הכי דמהרש"א לשי' אויל דאיתא במד"ר בראשית (פ' י"ז) וז"ל אני מה שמי אמר לי (פי' אדם הראשון) לך נאה להקראות ה' שאתה אדון לכל בריותיך, א"ר אחא אני ה' הוא שמי שקרא לי אדם הראשון ע"כ, ובמדרש תנחומא ובמד"ר תהלים (מומור ס') איתא הוספה ע"ז הוא שמי שהתניתו ביני ובין מלאכי השרת ע"ש, ויש להבין עומק כונת הלשון שהתניתו מאי תנאי היה כאן:**

והנה בברכות (ד"ז) אמרינן לא היה אדם שקראו להקב"ה אדון עד שבא אברהם וקראו אדון כו' ומקשים בתוס' שם והא כתיב ברוך ה' אלהי שם ותו' דהתם אינו כאל"ף דל"ת שהיא לשון אדנות ע"כ. וכתב מהרש"א ע"ז כי לא קראו מקדם אלא בשם הוי"ה המורה על מציותו (עיין במהרש"א כמס' ידים בפ"ד בד"ה אמר מין גלילי), אבל אברהם הוסיף וקראו אדון שהוא מורה על אחדותו ויכלתו לשנות הגזירה ומערכת השמים כמפורש באותו פרשה בענין אברהם ע"כ (ועיין בגמ' דמנחות דל"ג) מ"ש ר"פ על הקרא דואמרת לה' ה' אתה, טובתי בל עליך (תפלים ס"ז) ומ"ש מהרש"א שם עפ"י הגמ' דברכות רכאן). והגאון בעל עין אליהו ז"ל בברכות שם מק' על דברי מהרש"א מהא"ע דאמר בפ' על התורה בפ' וארא ושמי ה' לא נודעתי להם שכתב ששם יה אדרבה מורה ע"ז דאדנותו ויכלתו וכן הסכים הרמב"ן להא"ע, א"כ זה נגד דברי מהרש"א וע"ש שהאריך בזה, ומעתה י"ל דמהרש"א בב"ב דלא ניהא כו לפרש הך דג' נקראים ע"ש כפי' הרשב"ם לשי' אויל דס"ל כאן דשם הוי"ה מראה רק

על מציאותו שהוא ית' היה הוה ויהיה וכמ"ש באו"ח (פי' ו) א"כ שם זה ל"ש כלל להניח אף על הצדיקים דלעתיד אך על הקב"ה לחוד, לכן מפרש מהרש"א לשי' ג' נקראת ע"ש באופן אחר. אבל לפי הא"ע והרמב"ן דמפרשי דשם יה בא ג"כ על אדנותו ויכלתו לשנות הגזירות והמערכות אפשר דשם זה שייך להניח גם הצדיקים שגם ביד הצדיקים לשנות את המערכה והגזירות וכדאמרינן ברפ"ק דכתובות דרש בר קפרא גדולים מעשה צדיקים יותר ממעשה שמים וארץ ומאי ניהו מטר ועפרש"י שם וכן במקיים מצות ישת כראוי אמרו במד"ר בפ' בשלח שהקב"ה גוזר גזירה והשומר שבת כראוי מבטלה וכה"ג מצינו רבות, ובתענית אמרינן ג' נקדה להם חמה משה יהושע נקדימון בן גוריון, ובחולין ברפ"ק אמרו דרפב"י גזר על המים שיחלקו מימיו ובתוס' שם. ולפי"ז ה' ה'רשב"ם בב"ב דלעיל סובר נמי כפי' הא"ע והרמב"ן דלעיל ומש"ה מפרש ג' נקראים ע"ש כפשוטו הגם הויה מראה על אדנות, וכונת שם זה על הצדיקים לעתיד מרמו בזה הכי כמו שהקב"ה שהוא היה הויה ויהיה ביכלתו לשנות הגזירות ומערכת השמים בכל דבר וכל עת, וכמו שכתב העין אליהו שם בשם הגאון מהר"ח ז"ל מוואלאזין בספרו הקדוש, דבאות האחרון דשם הויה מראה שהוא מדה את כל ע"ש כן יהיה לעתיד מדריגת הני ג' ע"י רוב קדושתם וצדקתם יהיה ככחם לשנות הגזירות והמערכות בכח מדותיו (ועיין בסמך). וכדרך זה יבואר לנו בס"ד בנגל דברי המדרש תנחומא דלעיל והמד"ר תהלים דה"פ הוא שמי שהתניתו ביני לבין עצמי ר"ל דהקב"ה נקרא שמו ית' בשם הויה ושם זה יהיה רק לו ית' לחוד ולא על שום דבר בעולם. משא"כ שם אלהים וארון שמות הללו נקראים גם הברואים וכמו שאבאר זה יותר בסמוך, אבל שם הויה שמרמו על שידוד המערכה וביטול הגזירות זה רק לו ית' לבד לשדר המערכה, אך תנאי התנה הקב"ה במעשה בראשית שאם בני יקבלו את התורה ויקיימו לה כראוי בכל פרטיה או יהיה להצדיקים ג"כ כח שם זה דהויה שלקח הקב"ה לעצמו וגם ביד הצדיק לבטל הגזירות והמערכות כמ"ש לעיל, וע"ד זה יבואר הא דאמרי עור שם שתנאי התנה במל"ש פי' שהצדיק יהיה מדרגתו גדולה ממדרגת שרי מעלה שיהיה ביד הצדיק לשדר הגהנת שרי מעלה וכמו שאמר ר"א בב"ב שם דעתידין צדיקים שאומרים לפניהם קדוש כדרך שאומרים לפני הקב"ה כנ"ל דרוק:

ומעתה יבואר לנו עומק כונת הרשב"ם דלעיל בכ"ד שבמ"ש נקרא על שמו שיהיה שם ה' חידש לנו בזה לאפקוי מכונת מהרש"א שמפרש להגמ' דר"ל דיהיה להם שם ה' כשם לוי ועו"א דז"א אלו יהיה שם ה' ממש, והדר קאמר אל תקרי בו' וה"פ שבא בזה שמביא לשון הגמ' דאל תקרי לחדש ולחוק בזה דבריו דלעיל דמכאן הוכיח כפשוטו דנקראים בשם ה' ממש דמהני תרי קראי דלעיל דכתיבי בצדיקים ומשיח י"ל שם ג"כ כמ"ש מהרש"א אבל מלשון הגמ' כאן כמ"ש אל תקרי ה' שמה אלא ה' שמה מוכח יותר דבשם ה' גופיה יקרא להם כנ"ל בס"ד נכון:

והנה אחרי שבררנו דברי הרשב"ם בזה נבוא בס"ד עור להבין עומק הענין והמעלה המונח בזה דלעתיד נקראים על שמו לבד מ"ש לעיל, והוא דהגאון חיד"א ז"ל בספרו דבש לפי (מערכה ב') כותב בשם האר"י ז"ל ע"ז דאמרו במד"ר בשוכת ונחת תושעון דע"י שבת נגאלין, וכתב האר"י ז"ל גאות לבש צירף גואל שבת כי ע"י שמירת שבת יהיה ב"י גמטריא תר"י א (פי' תורה) וזה רמו גאות לבש דהיינו גואל שבת לבש ה' עוז התאור ג' תר"י ג דע"י שבת בני' וחי' אותיות האמורים וב' כוללים גימט'

גימטריא תרי"ג וזהו טעם שאמרו שקולה שבת ככל המצות, והר"ל ז"ל כתב ע"ז דע"י שמירת שבת מיוחד הדודים הוי"ה אדני ונתוספו ח' אותיות על בני"ו ויהיה כמספר תורה כו', וזהו שאמר הכתוב ושמרו בני ישראל את השבת כו' ביני ובין בני ישראל את היא לעולם וזתו הטעם מ"ש במד"ר בשובה ונחת תושעון דע"י שבת נגאלין ישראל ובוה מכאר שם הגמ' דפ"ב דמכות עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים מי גרם שרגלינו עומדות במלחמה שערי ירושלים שהיו עוסקים בתורה דע"י עסק התורה מתיחדים הוי"ה אדני שנתוספו על בני"ו ישראל"ל ויהיה מספר תורה ובוה השפילו או גבולות עמים לעת תמוט רגלם, וא"ש עומדות היו רגלינו במלחמה בשערי ירושלים העוסקים בתורה. עוד כתב שם הר"ל בשם האספקלריא המאירא (כפ' בא) בענין מלחמת עמלק וז"ל ואם ישראל עושין רצונו של מקום ומייחדים שם הוי"ה אדני" שהם ח' אותיות או ח' אותיות אלו יתוספו על בני"ו ישראל"ל והם ג' תור"ה כמספר תורה וגבר ישראל, ואם ח"ו ישראל אינם מיהדים הוי"ה אדני" או נשאר בני ישראל גיממ' תר"ג, וגורם כי גבלת עמים יעלו תר"ג עם האותיות בגיממ' של בני"ו ישראל וח"ו הסמ"א והקדושה שוים ולוקח הסמ"א השפע ושולמת על ישראל דכאשר הקדושה והסמ"א שוים אז הסמ"א לוקחת מהקדושה ועע"ז הם שולטים בישראל ח"ו, והנה גבלת עמים היא כחשבון בני ישראל חסר ח' ע"כ ע"ש, ובאמיתות דברים הקדושים הללו נבוא בס"ד לבאר הגמ' דב"ב דלעיל דג' נקראים על שמו לפי הרשב"ם דלעיל, וז"ל הכי דשם אלהים מצינו גם עכשיו דנקראים בני"ו בשם אלהים כדכתיב בפ' משפטים (כ"ג כ"ט) אלהים לא תקלל ופרש"י אזהרה לברכת ה' ואזהרה לקללת דיון עוד שם לעיל מזה ונקרב בעה"ב אל האלהים ושם עד אלהים יבא דבר שניהם אשר ירשעון אלהים וכ"ז קאי על דינים, ושם אדני נמי מצינו שיחסו על בני אדם כדכתיב בפ' וירא י"ח ויאמר אדני אם נא מצאתי חן בעיניך כו' ולחד מ"ד בשבועות שם זה חול ולגדול שבהם אמר כן וכפרש"י בחומש ומבואר בב"מ בפרק הפועלים דכערביים נדמו לו, אך כ"ז באלו השמות אבל בשם הוי"ה ב"ה שהוא שמה רבה משמותיו ית' אין לנו רשות וכח כלל להשתמש בכתר זה בשם הגדול והנורא, על בני אדם אף להצדיקים וזה השם מיוחד רק להקב"ה לברו והחילוק בוה דשם אלהים ואדני הוא משמות הכינוים שלו ית', דעל שם אדני נמי כתב הכ"מ בפ"ב מהל' עכו"ם בשם הרמ"ה ז"ל לגבי מגדף דגם שם אדני כנויו הוא רק שם הוי"ה לחוד נקרא שם המפורש וכן כתב הרמב"ם כמורה ח"א פ' ס"א כהרמ"ה דהעיקר עצם ה' ית' הוא הוי"ה וזולתו היא כנוים (ועיין בדבש לפי במערכה ש' בגליון שם ע"ז) ומש"ה אף דשם אלהים או אדני מצינו בתורה בשם זה גם לבני ישראל ה"ט דאף המה מהכינוים שלו ית' אבל שם עצם שלו אין לו לקרותו כלל לשום נברא בעולם. וכ"ז עכשיו בעה"ז אבל לעתיד יהיה אור חדש שהקב"ה מיוחד גם שם העצם שלו שם הוי"ה ב"ה על הצדיקים ומשיח וירושלים ויהיה דומה להם שם הוי"ה דלעתיד כמו שם אלהים דעכשיו ולפ"ד חכמי האמת דלעיל ז"ל הענין שוכו לזה לרמו בא דלעתיד בצדקת הני ג' יתייחדו הדודים יחדו הוי"ה אדני והני ח' אותיות הללו יהיו נוספים על מספר בני ישראל להרבות מספר בני"ו יותר מגבולות עמים שהמה עולים רק תר"ג ובני"ו ע"י צירוף והיחוד הדודים דהוי"ה ואדני יחדו יעלו למספר תורה, ועי"ז וגבר ישראל ותתרומם קרן ישראל וכח הקדושה שבישראל לעולם יתגברו על הסמ"א וכח קדושה דלעתיד לעולם יעמדו לבני"ו בלא פגם כלל לא בעכשיו דלפעמים בח הסמ"א מתגבר וד"ל :

ובוה נבוא לראש דברינו להך הגהולה צדקה שמקרבת את הגאולה ואיך מיטרא דשם דשאל משה להקב"ה במה תרוםס קרן ישראל. ויש לבאר הנך תרתני בחד מעמא. דהר"ל במערכה ש' שם מבאר הך דבמה תרוםס הכי במה תרוםס שלא יהיה שוה גבלת עמים למספר בניי א"ל ככי תשא שיעשו צדקה ליחד שם הוי"ה אדנ"י ויתוספו ח' אותיות הללו על בניי ויהיה תורה ואפשר לרמוז כי ר"ת כי תשא את ראש בניי גימטריא תרי"ג שהם כמספר בניי וח' אותיות וב' כוללים גימ' תרי"ג כאמור ע"כ, רואין מזה דע"י צדקה מיחדים הני תרתני דודים הוי"ה אדנ"י יחדו, ולעיל כתבתי בשם האר"י ז"ל דוהו הטעם דהמד"ר בשוכה ונחת נגאלים דע"י שבת נגאלים יען שבקיום מצות שבת כהלכתה מיחדים הני ב' שמות להרדי ועולה במספר תרי"ג א"כ לפ"ז בצדקה נמי שיש בה כח זה לייחד הני תרתני להרדי מסתברא שיש בה ג"כ מעלה זו שיעלה לנו על גבלות עמים ויהיו נגאלים. ולפ"ו מבאר שפיר הא דאמרו חז"ל בפ"ק רב"ב דלעיל דהקרא דכתיב כי קרובה ישועתי לבוא וצדקתי להגלות קאי על צדקה דכתיב שם ברישא דקרא יותר מעל משפט דכתיב שם מהאי מעמא שע"י מצות צדקה אנו מיחדים שם הוי"ה אדנ"י להרדי והבן וא"ש הכל. ועתה נבוא בס"ד להבין עומק דברי האר"י והר"ל ז"ל גם לדרך הגולה לפי הפשט ובוה יבואר שם היטב ג"כ שאלת משה במה תרוםס קרן ישראל, והוא דבגמ' ב"ב שם (ד"ו) אמרי ווו השאלה שאל טורנוסרופוס הרשע את ר"ע אם אלהיכם אוהב עניים מפני מה אינו מפרנסם, א"ל ר"ע כדי להנצל אנו בהם מדינה של גיהנם, א"ל אדרבה זו מחייבתך לגיהנם אמשול לך משל למה הדבר דומה למלך בו"ד שכעס על עבדו וחבשו בבית אסורים וגורו עליו שלא להאכילו ולא להשקתו והלך אדם אחד והאכילו והשקתו וכששמע המלך הלא כועס עליו ואתם קרוים עבדים דכתיב כי לי בניי עבדים (ויקרא כ"ט) א"ל ר"ע אמשול לך משל למהד"ד למלך שכעס על בנו וחבשו בבית אסורים וצוה עליו כו' והלך אדם אחד והאכילו והשקתו וכששמע המלך משגר לו דורון, ואנו קרוים בנים שנאמר בנים אתם לה' אלהיכם (דברים י"ד) כו' ע"ש:

והנה בדפוסים דוויילנא וברלין בגמ' איתא גם בר"ע הגי' מלך בו"ד. אמנם בעין יעקב בדפוס ווארשא משנת תרמ"ד ותרמ"ז ליתא הלשון דבו"ד בלשנא דר"ע ולפענר"ג דהעיקר כהגי' בעין יעקב הג"ל והוא דיש הברל גרול בין מי שכועס על עבדו למי שכועס על בנו דמלך שכועס על עבדו שמרד בו ומה נחשב עבד בעיני המלך וכשכעס עליו או גם מצד כחות הגופניות שלו ומצד החומר דבו"ד נותנת שהמלך יענוש לעבדו בעונש חמור למען ישמעו וייראו כל העם ובוה ימצא המלך מרגוע לגופו ובשעה שהעבד אסור בבית האסורים אין למלך מזה שום צער בגופו כלל דכנסול ידיו יעשה לו, וכי' בעבד משא"כ מלך שכעס על בנו או הן דהמלך מצווה עליו להורידו בבית אסורים כ"ו הוא רק למען טובת בנו שישוב מדרכו הרע. אבל עדיין לב המלך אליו גם שם. ובהעלותו על לבו שבנו יושב בבית אסורים מאד ידוה נפשו ע"ז. והר"ז דומה לבן מלך שחלה ורפואתו בא לו ע"י סמים מרים מאד שהבן יש לו צער גדול בהלקח אותם וצעק ובוכה כששמע המלך צערו של בנו גם לו יגיע הצער הזה בבשרו ודמו מאד, ומצד מנוחת הגוף שלו טוב לו יותר שלא יעשו הרופאים סמים קשים הללו. אך שכלו יתגבר על כחות הגופנים שלו לרחם על בנו שאם יניחו כעת מלעשות לו רפואה יתגבר בו החלי יותר, וסובל האב ג"כ צער גדול בדמו ובשרו בעתים הללו רק למען להחיות נפש בנו, ובסוג זה ממש ענין דלעיל דמה לי חולי הגוף בקלקול הדם

והבשר ומה לו חולי הנפש בקלקול המדות, ומה שצוה המלך להורידו לבית אסורים אין זה בנדר עונש וגו' כעל עברו אלא כמו סוג רופא שמצוה להחולה שיעשה לו כך וכך ומבואר מעתה הא דאצל עבד אמרו בגמ' בלשון גזר עליו, ובכנו איתא וצוה עליו, נמצא לפ"ו בשעה שכן המלך יושב בבית אסורים מרחמי האב עליו יש לו להמלך ג"כ או צער גדול בכשרו ודמו מצד כחות הטבע דהגוף, רק שכלו יתגבר עליו ובשכלו אמר כן להורידו לבנו בבית אסורים ולא מצד להרגיע בשרו ודמו מהכעס שעדיין יצטער מאד ע"ז ול"ד לעבד, ומעתה מאד מדוקדק ג' הע"י דברברי טורנוסרופוס אמרו בלשון בו"ד, ובר"ע השמיטו לשון זה דבו"ד שמוכנים בזה לכל מ"ש כנ"ל בס"ד והבן, וכסוג זה מצינו בהנהגת הקב"ה עם עמו בניי שנקראים בנים למקום דבסנהדרין (דמ"ו) אר"מ בומן שאדם מצטער שכינה מה לשון אומרת קלני מראשי קלני מורועי כו' וכביכול משתתף הוא בצערו של יחיד וכמ"ש שם לא די שחוטאים אלא שמטריחים אותי איזה פורענות להביא כו' ופי' הגאון מהר"ח ז"ל באבות (פ"ג מ"ג) ע"ז כי כביכול זהו למורח עליו, ולזה כוונת חז"ל בברכות (דס"ג) במ"ש כל המשתתף שם שמים בצערו כופלין לו פרנסתו ע"ש, והכונה דכופלין לו פרנסתו דב' מיני צער יש למעלה על האדם. א) ע"ז שחמא ונפל לחולי הנפש כמו בנו שמתפתה ביינו ונפל ושבר מפרקתו ונפל למשכב בחולי הגוף והוא אינו יודע מאומה מזה כמ"ש במשלי (כ"ג) הכוני בל חליתי הלמוני כל ידעתי, אך אביו מרגיש תיכף הצער. ב) בעת יסורים ותיקון מכתו ולקלקלתו ובמעלה יש גם כן על זה צער שבניו סובלים יסורים בעניות ויסורי הגוף למען הפואת נפשם, ואם על הני ב' דברים משתתף שם שמים בצערו וזכה דכופלין לו פרנסו ע"ש שהאריך טובא בזה, ולפ"ד מרמז כ"ז כאן ר"ע דברביו שמוכיר במשלי רק משל למלך והשמיט לשון בו"ד וכמ"ש לעיל ודו"ק, והגאון בעל הפלאה ז"ל פי' ע"ז דאמרו חז"ל שכר מצוה כו' (הביא דבריו הכתב סופר ז"ל בפ' נשא) כי הקב"ה רוצה להטיב לנו ולהשפיע עלינו ברכתו וא"כ כשאדם עושה מצוה והקב"ה ישלם לו גמולו זהו גופיה נחת רוח לפני ה' ית"ש ומשלם הקב"ה שכר על עשיית המצוה בעצמה שהוא רצון הבורא וגם על שנעשה רצונו שיוכל להטיב לנו בנתינת השכר על עשייה, ובעבירה מלבד שיענש על עבירות רצון הבורא ית"ש עוד יקבל עונש על שהוכרח הקב"ה להרע לאדם ולענשו שזהו נגד רצונו וז"כ שכר מצוה מצוה השכר בעצמו מצוה ושכר עבירה זה בעצמו עבירה עכ"ד ושי' :

והמבואר מדבריו ר"ע דממצות צדקה שאנו עושים ונותנים איש לרעהו סימן מובהק הוא שאנו נקראים לעולם בנים למקום, והקב"ה מצערו כביכול בצערן של ישראל כטבע האב שמצטער בצער דבנו וכמ"ש, וביסוד זה י"ל דשאל משה מהקב"ה כמה תרומם קרן ישראל, ר"ל לחשבים לבנים לעולם, א"ל ככי תשא פי' בצדקה שע"י שהמה יתנו צדקה ואיש על רעהו ירחם כעל בנו, ומדרתו של הקב"ה לעולם לשלם לכל אחד כמדתו מדה כנגד מדה, ולואת אם המה יתנהגו ביניהם כאחים ובנים יהיה להם שכרם ג"כ בדרך זה שיחשבו לו לבנים וארחם עליהם תמיד כמדת אב שמרחם על בנו ולהפך מדת הדין למדת הרחמים וצדקה תרומם גוי ולהצילם גם מדינה של גיהנם, (ועיין כספרי שרבים הוהב בפ' שמות בקרא דאיהו אשר אהיה מש"ש עוד בזה) :

ובדבריו ר"ע נ"ל לפרש כוונת הכתוב בהלים (מ"א) אשרי משכיל אל רל ביום רעה

רעה ימלטהו ה', ולכד הכוונה הפשוטה בזה נ"ל לכאר עוד הא דתפס דוד בלשון משכיל אל דל כו' הכי, דאשרי לאדם שבא להשכיל ולהבין אל דל להבין אמיתות הענין בזה שהיא רל, דהכסיל בחושך הולך וחושב שסיבת הדבר בזה יען שאין הקב"ה אוהבו כדברי מורנוסטרופוס, ואין זה משכיל אל דל כלל ויצמח מזה עוד ריעותא גם בעיקר הנתניה אם יחשב שהקב"ה אינו אוהבו והא דכתיב בתורה כמה פעמים לתת צדקה לעניים יפרש לפי דרכו שהוא מטעם שבלתי ירח מהם נדח לגמרי א"כ יתן הנותן לעני רק מתנה מועטת ורוב יגיעה יתייגע העני עד שיקבל מאתו נדבתו ולא יפיים לו בדברים כלל, אמנם אם יעלה על לבו שהקב"ה אוהבו מאד ולמה עושה לו לעני שיקבל מחייתו מהעשיר הוא כדי להנצל אנו בהם מדינה של גיהנם א"כ יתן לעני מתנה מרובה יותר ויותר ויפייסו בדברים טובים ויראה להחזיקו על דרך היותר נעלה מאד, וכ"ו יגרום לנו אופני הנתניה לרוב בזה שיהיה משכיל אל דל, ובוה י"ל עוד פי' דסיפא דקרא ביום רעה ימלטהו ה' דגם זה מקושר למעם דלעיל וה"פ שישכיל בזה דנתינת הצדקה היא כדי ביום רעה דגיהנם ימלטהו ה' להצילו מניהם, ועי"ו יהיה מאושר מאד במדה זו דבסוג זה ירבה צדקתו הן כממון הן בפיוס דברים ובמ"ש והבין :

והנה כמ"ש דע"י מצות צדקה רואים אנחנו כח החשיבות שלנו שנקראים בנים למקום, כן ירעינן עוד ממצות שבת שבנ"י נחשבים בנים למקום וכמבואר במפרשים, וראיה גמורה לזה שבשבת נאמרה רק אות היא ביני ובין בני ישראל כו' ובנ"י לחוד נצטוו על השביתה אבל ב"נ ששבת אמר ר"ל בסנהדרין דעליהם נאמר הקרא דיום ולילה לא ישבותו וב"נ ששבת חייב, הרי בררנו מהני ב' מצות שלעולם אנו נחשבים בנים למקום וכדברי ר"מ בספ"ק דקדושין דאמר בין כך ובין כך קרויים בנים, וכ"ה דברי ר"ע דלעיל כמבואר בגמ' שם, והנה זה ידוע דהאב לבנו אף כשהוא ראוי מצד הרין לענשו עכ"ו מרחם עליו ומהפך מדת הרין למדת הרחמים, וכן הקב"ה מתנהג עם בניו, שמלך יושב תחלה על כסא דין ומתמלא עליו רחמים ומהפך מדת הרין למדת הרחמים, כמבואר בחו"ל כן בהרבה מקומות, וכדרך זה נבוא לראש דברינו דלעיל דידוע דשם הוי"ה הוא רחמים ושם אדנ"י הוא דין מלשון אדנות ושררות כארון על עבדו, ועי"ה הני ב' מצות דשבת וצדקה אנו באים למדרגת בנים כמ"ש, ולפ"ו מבואר בנקל גם לפי הפשט דברי האר"י והד"ל ז"ל דלעיל דע"י צדקה ושבת אנו מייחדים הוי"ה אדנ"י, ר"ל שהני ב' שמות אנודים יחדיו עד שגם מדת הרין יתהפך לרחמים בבחי' בנים ולזאת וגבר ישראל כנ"ל נכון בס"ד (ועיין עוד בזה לקמן שריג ג')

והנה בדבר הגדול הזה להרים קרן ישראל בני תשא כדלעיל יתפאר בזה השר הר"מ נ"ע כמ"ש באסיפת חכמים. **אנודת אחים** בלונדון שנת תרנ"ג תח"ח דרב הכולל דוקטור **אדלער** אשר העיר את רוחי לעשות צדקה וחסד לעניי ישראל באירופא המזרחית, הנני עושה כל אשר בכחי לרוחכם ולישועתם, וחותם הדבר אשר אליו נשאתי את נפשי ובו שמתי את מעיני ואת רוחי לרוות את אחי קהל גדול יושב במנוחות שאננות עובד ביד חרוצים ואוכל את יגיע כפיו בשלום ובכבוד ואז תרום קרן ישראל (כ"ה בהצפירה ש"ו 88 №) :

דרוש זה יסודו לבאר בס"ד עפ"י דברי חז"ל כמה גדול כחן של גומלי חסדים, וכמה גדול כחה של צדקה, שחסין בצל מי שאמר והיה העולם, ודברי חז"ל ביקרא דשכבי, והספידא של השר המרום רב פעלים הנדיב הרמ"ה נ"ע.

(א) **איתא** במד"ר רות (ג' י"ג) וז"ל בא וראה כמה גדול כחן של צדיקים, וכמה גדול כחן של גומלי חסדים, וכמה גדול כחה של צדקה, שאין חסין לא בצל שחר, ולא בצל כנפי ארץ, ולא בצל כנפי שמים, ולא בצל כנפי החיות, ולא בצל כנפי הכרובים, ולא בצל כנפי נשרים, אלא בצל מי שאמר והיה העולם שנאמר (תהלים ל"ו) מה יקר חסדך אלהים ובני אדם בצל כנפך יחסיון עכ"ל, ולבאר כוונת המד"ר הישב נביא מקודם בס"ד להבין הקרא דרות (סס) דכתיב ישלם ה' פעלך ותהי משכרתך שלמה מעם ה' אלהי ישראל אשר באת לחסות תחת כנפיו, ויש לרדק בזה טובא. א) בהכפל לשון דפעלך ומשכרתך שלמה לאיזה כוונה כפל זה פעמים. ב) וגם עיקר הכוונה דשלמה צריך ביאור רב, והנה ביבמות בפ' החולץ (דמ"ח) אמרי מפני גרים (בוה"ו) מעוניים כו' אחרים אומרים מפני ששהו עצמן להכנס תחת כנפי השכינה א"ר אבהו ואי תימא ר"ח מאי קרא ישלם ה' פעלך ותהי משכרתך שלמה כו' אשר באת לחסות פרש"י אשר באת שמהרת ולא אחרת ופי' מהרש"א ע"ו וז"ל ונראה דמלשון הכפל ישלם כו' דריש לה דה"ק ישלם ה' פעלך שנתגיירת ועוד תהא משכרתך שלמה על אשר באת ומהרת לחסות ע"כ, והעיון יעקב פי' בכוונת רש"י דתיבת באת מיותר דהל"ל אשר חסת כו' אלא תיבת באת לומר מהרת, והר"ף בע"י הק' על פרש"י שהרי ישבה בארץ מואב נשואה י' שנים ושהתה מלהתגיר עד עכשיו שחזרה נעמי לא"י ואין לומר שמיד נתגיירה אלא שלא אמרה לה הלכות גרים עד עכשיו, דכגמ' משמע דעכשיו נתגיירה דילוף מכאן דאין מרבים ומדקדקים על הגר מדכתיב ותרא כי מתאמצת היא ללכת אתה ותחזל לדבר, ועוד נאמר הנה שבה יבמתך אל עמה ואל אלהיה שובי אחרי יבמתך מוכח דעד עכשיו לא נתגיירה ונשאר בצ"ע ע"ש, ולדעתי נראה ליישב זה הכי דלעולם רות מיד שבאת לבית נעמי התנהגה בדת יהודית בכל דבר, אך עשתה כ"ו עד הזמן שחזרה נעמי לא"י כאינו מצווה ועושה רק מאהבת המקום קיימה כל מצות ה' לישראל, אמנם שם גיורית ממש כמצווה ועושה לא קבלה עליה, וגם זה היתה לשם שמים להרגיל נפשה תחלה בקיום המצות שתדע אם יכולת תהיה בידה לקיימה, וכשחזרה נעמי לא"י אז קבלה עליה שם גיורת ממש כמצווה ועושה כישראל, וכיון שכן א"ש פרש"י דלעיל דגם מקודם נכנסה תחת כנפי השכינה שקיימה כל המצות כישראל רק בסוג אינו מצווה ועושה עשתה מעיקרא, אמנם לא קבלה עליה דין ישראלית נמורה מקודם, ולזאת א"ל נעמי הלכות גרים אולי לא תאבה כו' כמבואר בגמ' שם, ועפ"ו יבואר הישב לשון הכתיב במ"ש אשר באת לחסות תחת כנפיו דהנה השל"ה הק' הזהיר שלא לומר בהוכרה של מתים המציא מנוחה נכונה תחת כנפי השכינה, שהצדיקים מקומן למעלה יותר, ולפי' זה ראיתי במלא העומר ברות שמפרש לשון הכתיב דכתיב כאן אשר באת לחסות תחת כנפיו שהו רק לפי מחשבת רות שלא קיית רק למדרגינה שפלה לחסות תחת כנפיו, אבל כועזו אמר לה תהא משכרתך שלמה באיכות נשמתן של צדיקים ותרב גדולתה יותר ע"ש, ולדעתי פי' דחוק

דפשויות הכתוב משמע שזהו אליבא דאמת ולא לפי מחשבת רות, ולפ"ד א"ש דכיון דהכוונה ראש באת פי' שמהרת ולא אחרת וכמ"ש לעיל שגם קודם שקבלה עליה שם ישראלית ממש קיימה בבית נעמי כל דיני ישראל אך בסוג אינו מצווה ועושה, ועל קיום מצות בסוג אינו מצווה ועושה י"ל דלעולם שכרן ע"ז רק להיות תחת כנפי השכינה לחוד, דרך מצווה ועושה מדרגתו גבוה יותר כמו שאמרו חז"ל גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה, וא"ש האי דאשר באת שהיא רק במדרגה דלחסות תחת כנפיו לדרך חז"ל דפי' דבאת שמהרת וכמ"ש ודוק, ועפ"י דברינו דלעיל נלפע"ד דצריכין לפרש המשך הקרא והכפל לשון היפך ממ"ש המהרש"א אלא ישלם ה' פעלך קאי על הזמן שבאת לחסות תחת כנפיו קודם שנתגיירה בשלימות, אלא רק קיימה כולם בסוג אינה מצווה ועושה ומ"ש ותהי משכרתך שלמה מעם ה' אלהי ישראל קאי על הזמן שנתגיירה לגמרי שאז תרב גדולתה יותר מתחת כנפיו וכמו שבארתי לעיל, ובוה יש לבאר היטב דברי המד"ר (סג) שאמרו ע"ז דישלם ה' פעלך חז"ל א"ר חסא אשר באת כו', ודברים אלו סתומים מאד דמאי חידש לנו ר"ח כאן הלא מקרא מלא הוא וכבר דשו בזה רבים וגדולי חקרי לב, ולפ"ד א"ש בנגל דר"ח שמרמו בזה לכל מ"ש לעיל, ועז"א דמאי דכתיב אשר באת לחסות תחת כנפיו קאי זה רק על הברכה דישלם ה' פעלך וקאי זה על קיום המצות שעשתה בבית נעמי בעשר שנים הללו בגדר אינה מצווה ועושה דאו שכרה רק להיות בצל כנפי השכינה, אבל בקיום המצות דעכשיו כמצווה ועושה מדרגתה גבוה יותר, ועז"א אח"כ ותהי משכרתך שלמה וחידש לנו ר"ח טובא דבריו כנ"ל:

ובדברינו נבוא לבאר המד"ר דלעיל במ"ש עד כמה גדול כחן של צדיקים כו' דלפ"ד השל"ה דלעיל צ"ל דמ"ש המד"ר שחסין בצל שרי קאי על הצלחתם בעוה"ז שלא יבא להם השפעתם ע"י מול ומערכת השמים פירותיהם של מצות בעוה"ז אלא מירו של הקב"ה, וכן מוכח מהירושלמי דשקלים פרק ו' דלעיל (שריג ג') דקרא דכאן דבני אדם בצל כנפיך יחסין קאי בעניני עוה"ז ודוק, ויבואר לנו היטב בזה לשון הכתוב דמה יקר חסדך ה' ובני אדם בצל כנפיך יחסין דה"פ דשם בני אדם מוזכר בכ"מ על תכונת בני אדם בגופם בעוה"ז דנוטריקון דארם ידוע שהיא "ארמה" דם "מרה ועז"א הכתוב מה יקר חסדך ה' דאף גופי בנ"א בעוה"ז ע"י תו"מ שלהם זוכים דבצל כנפיך יחסין ולא בצל שחר כו', ובעוה"ב מדרגתם יותר גדולה כדלעיל, והנה בסוטה אמרו חז"ל משה מת מוטל בכנפי השכינה, ומלאכים אומרים צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל, והקב"ה אמר מי יקום לי עם מרעים מי יתיצב לי עם פועלי און, ולכאורה ילה"ק מכאן על פי' השל"ה דלעיל דהלא ראינו דאף במשה אמרו שמדרגתו הוא שאף במותו מוטל בכנפי השכינה, אמנם לאחר העיון נלפע"ד לה"ר מכאן להשל"ה, ובוה יבואר לנו לשונם הוהב במ"ש מוטל, דמלשון זה משמע יותר לפרש שכוונת הגמ' בזה על הגוף של משה שהוא גשם שמוטל בכנפי השכינה, והענין בזה נ"ל הכי דבמשה כתיב בפ' ברכה (ל"ג) לא כהתה עינו ולא נס לחה פרש"י לא כהתה עינו אף משמת ולא נס לחה לחלוחית שבו, לא שלט בו רקבון ולא נהפך תואר פניו ע"ש ובחיוו אמר הכתוב דקין עור פניו, ועיין בספרי כבוד חכמים חלק א' (שריג ג') שכתבתי שם בראיות טובא שאף במותו זכה לתואר הזה, ולפ"ז י"ל דזהו כוונת הגמ' במ"ש משה מת כו' פי' גופו של משה אף משמת מדרגתו גדולה כ"כ שמוטל גופו בצל כנפי השכינה ולא שלמה

בו הטבע כלל וגם במותו קרן עור פניו ככחיו, ורק הנפ"מ בין בחיו של משה בין לאח"מ בגופו רק בדבר זה לחוד שגופו מיטל ולא יכול לצאת ולבא בעוה"ו, וכמו שפי' לנו הגאון מהר"י ז"ל באהבת יהונתן בהפמרת שופטים על הקרא (ישעיה נ"א) התפתחו מוסרי צוארך שביה בת ציון וז"ל דהצדיק אינו מת כלל כמ"ש חז"ל צדיקים במיתתן קרויין חיים, ואולם לא יוכל לבוא כי יש לו מוטות על צוארו שלא יוכל לבוא, וכן איתא בזה"ק מעשה דאמר חסיד אחד יכולני לבוא לזה העולם אם לא שצוארי מונח תחת המוסרות, ואולם בעת התחיה יסיר הקב"ה עולם מעל צואריהם וקול קורא עליהם קומו ויקומו ע"ש וכיון שכן שייך שפיר לשון מוטל על גוף הצדיק במותו, ומעתה י"ל הכי שכל עניני יקר שיבא להגוף בעולם התחתון הכל נכללים בשם פירותיהן, והפירות זוכה הצדיק לקבל בעוה"ו להגוף במדרגת כנפי השכינה אבל שכרם בהקרן בעוה"ב להנשמה שהיא חלק אלוה ממעל מדרגתם למעלה מבחי' כנפי השכינה וכמ"ש השל"ה ז"ל, ועל הנשמה הק' ל"ש כלל לשון הגמ' מוטל כו' א"כ הרי ראייה מכאן לכל דברי השל"ה דלעיל והבן, ועל זכות זה שזכה משה אף במותו שגופו יהיה תחת כנפי השכינה וגם אז לא נהפך תואר פניו עז"א המלאכים דזכה לכל זה ממעלה זו שיש בו דצדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל, והקב"ה אומר מי יקום לי עם מרעים כו' דע"י מצות תוכחה שהוכיח לכל ולא נשא פנים בדין וקם עם מרעים להוכיחם ולהחזירם למוטב זכה לכל הכבוד הזה, דעיין בספר רוח חיים מהגאון מהר"ח ז"ל באבות דכתב שם בהרבה ראיות דע"י מצות תוכחה אדם אוכל פירותיהן בעוה"ו והקרן קיימת לעוה"ב, אך בודאי כ"ו בתוכחה לשם שמים ולא שיכוין בלבד בזה שינצח לחבירו בויכוח דברים ועוד פניות כאלו ומחשבה שבלב רק הקב"ה יודע ונעלם זה ממלאכים כמבואר בגמ' בפ"ק דשבת ולכן לא ידעו מלאכים לומר זה רק הקב"ה אמר עליו שבח זה דמי יקום כו' כנ"ל, וכ"ז בררנו להקרא דלעיל לדרך השל"ה הק' :

ועוד נ"ל לומר בזה הכי דלפ"ד דלעיל נמצא ברות ב' זמנים מובדלים בקיום המצות (א) זמן שבאת ומהרת ובארנו לעיל שהכוונה בזה קידם שגירה בשלימות והיה עליה שם בן נח. (ב) זמן שעשתה הכל כמצווה ועושה כישראלית, דבגמ' אמרינן בספ"ק דקדושין דבישראל מחשבה טובה מצטרפת למעשה, ובב"נ אין מחשבה טובה מצטרפת למעשה, וממעם זה כתבו המפרשים הראשונים ז"ל דכשארם עושה מצוה מקבל על כל מצוה ומצוה שכר כפול, דבכל מצוה בפועל יש לה מחשבה הקודמת למעשה, ומקבל שכר ע"ז בין על מחשבת המצוה בין על פעולת המצוה, ולדרך זה נמצא דתשלומין שלימה לבנ"י היינו שמקבל שכר על המצוה בין על המעשה בין על המחשבה, וזוה יבואר הקרא דלעיל דמעיקרא א"ל ישלם ה' פעלך פי' עבור הפעולה ממש וכשכר הפועל על המעשה, והדר א"ל ותהי משכרתך שלמה מעם ה' אלהי ישראל פי' תשלומין בין על המעשה ובין על המחשבה ועז"א עוד בועז אשר באת כו' ר"ל כו"ש לך מעיקרא תשלומין דפעולה לחוד, וזהו על זמן שבאת ומהרת לחסות תחת כנפיו אף קודם שקבלת עליך להיות כישראלית גמורה עכ"ז מהרת לקיים מצות ה' כאינו מצווה ועושה וכמ"ש לעיל, שאז עדיין שם ב"נ עליך א"כ תשלומין שלך רק על פעולת המעשה ולא על מחשבה, ותהי משכרתך שלמה בין על המעשה ובין על המחשבה מעם ה' אלהי ישראל מזמן שנתגיורת והיה לך שם ישראלית או משכרתך שלימה על המעשה ועל המחשבה, וזוה גמי יבואר דברי ר' חסא

חסא דלעיל דחידש לנו בדבריו דאשר באת לחסות קאי ע"ז רישלם ה' פעלך לחוד וכמ"ש לעיל, ועל הזמן שמהרת ובאת כו' שם יש לה שכר על הפעולה לחוד ודוק היטב וא"ש הכל :

ב) **ואחרי** שבררנו לעיל עד כמה גדול כחן של בעלי צדקה וגמ"ח מעתה נבוא בס"ד לבאר לעניננו הרבה מאמרי חו"ל ביקרא דשכני וכמה גדול כחן של בעלי צדקה החסין בצל מי שאמר והיה העולם מה שאמרתי בהספידא דהנדיב הר"מ נ"ע, איתא ביור"ד (סי' סד"מ) מצוה גדולה להספיד על המת כראוי, ולומר עליו דברים המשברים את הלב כדי להרבות בבכיה ולהזכיר שבחו, ואסור להפליא בשבחו יותר מדאי אלא מזכירין מדות טובות שבו ומוסיפין בהם קצת רק שלא יפליג ע"ש, ובגמ' ברכות (ד"ו) אמרו א"ר ששת אנרא דהספידא דלויי (פרש"י להרים קול בלשון נהי ועגמת נפש שיבכו השומעים) והנראה לי בזה הכי כי מבואר בחו"ל שהשכר שיקבל בעוה"ז על המצוה צריכין לראות שהמצוה יהיה יותר גדול בעשייתו, ועו"א אנרא דהספידא שיהיה לו גם בעוה"ז שכרו דלויי שעו"ז שמתאמץ יותר ויותר בכל כחו להרים קולו בלשון נהי ועגמ"נ שיבכו השומעים, מזה יקבל שכרו גם בעוה"ז, ובאופן זה יש לבאר כל דברי הגמ' דברכות דלעיל והיא דר' זירא אמר שם אנרא דפרקא רהמא, דה"פ שאנרא דפרקא לאכול גם פירותיהם בעוה"ז הוא שיעשה זה בשמחה יותר מחיובו, ובוה דרהוט לשמוע מה שהחכם דורש מוכח מזה שעושה כן בשמחה רבה ומקבל ע"ז אנרא גם בעוה"ז, ובה"ג י"ל דברי אביו שם שאמר אנרא דכלהו דוחקא, ודברי רבא שאמר אנרא דשמעתתא סברא וכפרש"י שהוא יגע וטרח ומחשב להבין מעמו של דבר, ור"פ אמר שם אנרא דבי טמיא שתיקותא פרש"י בי טמיא בית אבל פי' מי שמת לו מת ר"ל והוא דומם ושותק ומקבל עליו כ"ז באהבה נמצא שקיים זה יותר מחיובו ויש לו אנרא גם בעוה"ז, וכן מצינו באהרן כשמתו בניו דכתיב וידום אהרן ומבואר במד"ר שאהרן קיבל ע"ז וידום אהרן שכרו בעוה"ז, וזהו נמי פי' דרב ששת אנרא דהספידא דלויי דבוה שמוסיף יותר מחיובו ברכויו הבני לכבוד המת ע"ז יקבל אנרא גם בעוה"ז כנ"ל, וע"ז דאמרי בשו"ע ביור"ד דמזכירין מדות טובות שבו ומוסיפין בהם קצת, נ"ל לבאר זה עפ"י דברי ר"א בן שמוע באבות (פ"ד מ"ג) דאמר יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך, וכבוד חברך כמורא רבך ומורא רבך כמורא שמים ע"כ, וכתב ע"ז מהר"ח ז"ל מוואלאוין ברוח חיים וז"ל ר"ל כי היצר מסמא הארס ומראה על הגדול ממנו שהוא מקמני תלמידיו לכן אמר יהי כבוד כו' אם כבוד הנראה לך לתלמידך כו' כשלך, והנראה לך לחברך תכבדו כרבך כו' אז תצא ידי חובתך לפי האמת אשר המה בטח מדרגה זו נעלה יותר מכפי הנראה בעיניך, אבל באמת יש לכל אחד גדר ע"כ, ובוה י"ל כאן כמ"ש ומוסיפין קצת דעי"ז שנרמה לו שהוא מוסיף או תצא ידי חובתו לפי האמת אשר המה בטח מדרגה א' נעלה יותר מכפי הנראה בעיניו והבן, והמ"ז כתב ע"ז וז"ל ונראה לתת טעם לזה דדבר מסתבר הוא שכל מי שעושה איזה מצוה כגון צדקה וכיוצא בה באיזה שיעור בודאי אם היה בא לידו דבר הצורך קצת יותר לא היה מניח גם אותו השיעור ולא היה משחית בעבור דבר מועט, ע"כ נחשבים לו כאלו עשאו ואין כאן עדות שקר עליו ע"כ :

ועתה בהספידנו להשר הנדיב הר"מ נ"ע לבד שמצוה להספידו ולספר בשבחו ופעולותיו שפעל ועשה ותיקן בחייו, עוד יש לפנינו עפ"י דברי המ"ז להוסיף ולספר

ולספר בשבחו ולצרף היום מחשבתו כמעשה בפועל, והרבה יש ויש לרבר ביקרתו בזה (א) בצוואתו ובמחשבתו מכבר נמצאת פתקא אחת כתובה בכתב ידו כי עלה במחשבה לפניו להקדיש סך סאה ושמונים מליון למפעלי הצדקה אשר יסד מכבר, והבארנית אלמנת הנדיב נ"ע ממשפחת בישאפפסתיים החליטה לקיים את מצות המת כאלו היתה כתובה וחתומה בספר הצוואה והער עדים כחוק (כ"ה בהצפירה 94 № ש"ז). (ב) דבימים האחרונים היה הנדיב עוסק בהכנות למעשה צדקות אדירים, וביניהם היה גם פועל חסד לטובת יושבי אוסטריא, ולמטרה זו היה מעמיק חקר בהלכות ירושה הנהגת באוסטריא ומן ההכנות האלה נחמף פתאום, (כמש"נ בהצפירה 82 № ש"ז) הרי ראינו רבות מחשבות גדולות שהעלה על לבו בחייו וביום מותו לעשות במעשה הצדקה, ובודאי אם היה צריך זה להוציא מכח אל הפועל לא היה נמנע מזה לעשותו שאחרי רבוי פעולותיו בתכסוסי מעשה הצדקה בוודאי גם כל מחשבתו במעשה הצדקה היה מוציא טלם לפעולת המעשה ולואת מחשבתו בזה שחשב מכבר, וכן מחשבתו בימים דלפני מותו במעשה הצדקה נחשבים לו עתה כמעשה ממש בפועל :

ועל האי מרא דעובדא במעשה הצדקה יש לבט לומר עליו בהספרנו כדברי חו"ל במ"ק בפרק ואלו מגלחין בסופו כשמתו בניו של ר' ישמעאל נכנסו ד' זקנים לנחמו כו' נענה ר"ט ואמר ואחיכם כל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה' (ויקרא י') והלא דברים קו"ח ומה נרב ואביהוא שלא עשו אלא מצוה אחת דכתיב שם ט' ויקריבו בני אהרן את הדם אליו כך, בניו של ר' על אחת כמה וכמה, נענה ריה"ג ואמר וספרו לו כל ישראל וקברו אותו (מ"ט י"ד) והלא דברים קו"ח ומה אביה בן ירבעם שלא עשה אלא דבר אחד טוב דכתיב ביה שם יען נמצא בו דבר טוב כך, בניו של ר' עאכו"כ, נענה ראב"ע ואמר בשלום תמות ובמשרפות אבותיך המלכים הראשונים אשר היה לפניך בן ישראל לך והוי ארון יספרו לך (ירמיה נ"ד) והלא דברים קו"ח ומה צדקתו מלך יהודה שלא עשה אלא מצוה אחת שהעלה ירמיה מן המיט כך בניו של ר' עאכו"כ ע"כ, וההרגש בזה מבואר דמאי אמרו על נרב ואביהוא וצדקתו שלא עשו אלא מצוה אחת דוראי הני צדיקי עשו עוד הרבה מצות, ורש"י ז"ל בא ותיקן את זה שאמר שלא עשו אלא מצוה אחת וז"ל האי מצוה דקא חשיב לא קאמר אלא אותן מצות שסמוך למיתה שבשביל אותם מצות וכו' להספר, דצדקתו ונרב ואביהוא הרבה מצות קיימו בישראל ע"כ, והמתרש"א כתב ע"ז וז"ל ר"ל דוודאי כמה מצות עשו מקודם אלא כלומר מצוה אחת בעבודת כהונה שבו ביום בר"ח ניסן התחילו לעבוד ככהונה ויקריבו בני אהרן כו' ומשום אותה מצוה אחת של העבודה הנוגעת לכל אמר ואחיכם כל בית ישראל, שבשביל עבודתם מותו בניו של ר' שעשו כמה מצות כאלו שבביל רבים עאכו"כ שרבים מספידין אותן, וכן תפרש גבי צדקתו שצדיק גמור היה כדאמרינן בפ' החלק, והכא קאמר מצוה אחת כו' אלא דהיינו מצוה אחת הנוגעת לכלל ישראל להציל ירמיהו שיוכיחו את ישראל לעשות תשובה אמר שיעשו לו רבים כבוד כמותו ובמשרפות המלכים כו' בניך שעשו כמה מצות כאלו שבביל רבים עאכו"כ שאנו רבים מספידין אותן ע"ש, ואלו ואלו דברי אלהים חיים, ועתה אחי בית ישראל נקח נא הני הדסים מכרם רבינו הגדול רש"י ז"ל להעלות על האי פוריא דהשר הר"מ נ"ע, הנה הארון השר הרמ"ה נ"ע סמוך למיתתו וביום שמת בו היה עוסק בהכנת מעשה צדקות

צדקות אדירים ומן ההכנות הללו מת פתאים, וכבר כתבנו לרייק מדברי המ"ו דלעיל דגם ההכנות שלו במחשבה נחשב כמעשה ועשה השר הנ"ל מצוה אחת השקולה כנגד כל המצות גם ביום ובשעה שמת בו, ונקח עוד הדסים ופרחים מתורת רבינו המהרש"א ז"ל להגדיל שבחיו, ומה על מצוה אחת הנוגעת לכלל ישראל אמר הכתוב שיעשו להם כל הכבוד וההספד, קו"ח זה מ"שה האיש שהחויק נפשות רבות בישראל לאלפים ורבבות בפיוור הון רב עאכו"כ שחוב ומצוה גדולה לנו לעורר לבנו היום בבכי ולהספידו ולהזכיר שבחיו הרבים בקהל עם:

והנה במועד קמ"ן (דכ"י) אמרו על הקרא אל תבכו למת ואל תנודו לו (ימיס כ"ב) אל תבכו למת יותר מדאי ואל תנודו לו יותר מכשיעור הא כיצד ג' ימים לבכי ו' להספד ל' לגיהוץ ולתספורת ע"כ, וכיור"ד (סי' קל"ד) איתא ע"ז במה ד"א בשאר העם אבל ת"ח הכל לפי חכמתם כו' ע"ש וילפי זה החילוק מהא דאמרינן בכתובות (דק"ג) ברבינו הקדוש דספדי ליה י"ב חודש, ובמשה ואהרן כתיב דויבכו אותו בני ישראל למ"ד יום, ונ"ל לבאר בזה היטב סיפא דקרא דלעיל דכתיב בכו בכה להולך כי לא ישוב עוד וראה את ארץ מולדתו, ולפי כוונת הגמ' בפ"י דרישא דקרא דאל תבכו למת היינו יותר מדאי צ"ל סיפא דקרא דבכו בכה להולך אף יותר מדאי משום זה כי לא ישוב עוד וראה את ארץ מולדתו, ויש להבין היטב זה דלא ישוב שמצד זה ראוי לבכות עליו יותר מדאי, וי"ל הכי דלשון ראייה נאמרה בקרא בכ' אופנים. א) ראית עין הגשמי. ב) ראית עין השכלי ולזאת נקראים מנהיגי הדור בקרא בשם עין העדה, שהמה בעין שכלם רואים לתקן הרבה תקונים בארץ מולדתם ולהדריכם בדרך טובים וללמדם תורה, וי"ל דעל ראית השכל מייורי הכתוב כאן וה"ק בכו בכה להולך כי לא ישוב עוד וראה (פ"י בראית עין שכלו) את ארץ מולדתו להדריכם בדרך ישרה ולהטיב להם, ועל איש רם המעלה הלוח ראוי לבכות יותר מהשיעור דלעיל מצד אבידה הגדולה שנאבד מאתנו וכה"ג דכתובות שהספידו לרבינו הק"י י"ב חודש, ומרומו הני תרתי דינים דהשו"ע דלעיל שפסקו בד"א בשאר העם אבל ת"ח הכל לפי חכמתם בהאי קרא דלעיל כנ"ל (ועיין בהרי"ף בע"י קצת בדרך זה באופנים שונים) ובדרך זה ראוי נמי להוסיף יותר משיעור המונבל דלעיל בזמני הבכי והספד בהספידא של הנדיב הרמ"ה נ"ע שעליו י"ל ג"כ הקרא בכו בכה (פ"י יותר מדאי) להולך כדרך שכתבנו לעיל כי לא ישוב וראה את ארץ מולדתו, שבחיו היה כל ראית עין שכלו רק להיטב לארץ מולדתו ועמו ולתקן להם תיקונים גדולים ולהרים קרן ישראל, ועתה בסילוקו לא ישוב עוד לראות בעין שכלו לעשות תקונים לארץ מולדתו ועמו, ועל חסרון הגדול הזה יש לנו להצטער ולהגדיל המספד והבכי יותר ויותר (ועיין בסמוך):

עוד אמרו בגמ' מ"ק (סז) בכו בכה להולך אמר רב יהודה להולך בלא בנים, ויש להבין האיך נפרש ר"י רישא דקרא דאל תבכו למת, אם נאמר דמפרש כמ"ש הגמ' מעיקרא דאל תבכו יותר מדאי ויותר מכשיעור, ועו"א ר"י דמי שהולך בלא בנים יש לבכות עליו יותר מדאי ויותר מכשיעור שעל פ"י זה יש להק' מ"ט לא הביאו הפוסקים דין זה, ומהגמ' דלעיל אין הוכחה כלל דפליגי על ר"י בזה אם נפרש כן בר"י, ואם נאמר דהפוסקים הבינו דר"י מפרש אל תבכו למת לא קאי על יותר מדאי אלא אל תבכו כלל עליו קשה יותר לכאורה ע"ז שהלא פסקו דעל כל אדם כשר שמת יש לבכות עליו כשיעור דגבלו הו"ל ג' ימים לבכי, והנכון בזה כמ"ש הרי"ף בע"י בזה

בזה דר"י ע"ש דקרוקיו כלשון הקרא, דה"פ דקרא אל תכבו למת כלומר על סיבת העדרו מהעולם לפי שהבל המה חיי האדם וסוף אדם למות, ולא ראינו מי שנשאר בעוה"ז חיוקים מיום הבריאה, אבל החי יתן אל לבו כי יראה חכמים ימותו להתאבל ולבכות על עונותיו וחטאיו אשר הרבה לפשוע ולא זכר את יום המות שהוא בחרריו שאין בית מנוס להמלט ממנה, וזהו הכביה הכוללת בכל בני אדם המתים מעוה"ז על אשר מת וחלף ועבר כי הכל חיי האדם ויתאבלו ויבכו על מיתתו איש איש על נגעי לבבו כי יבין ויראה שאין מנוס להארם להמלט מיום המות, אמנם להולך בלא בנים ראוי לבכות ב' בכיות (ועו"א בכו בכה) כפילות האחת כוללת בכל האנשים הכשרים ואחת נוספת בפרט על כי לא הניח אחריו בן ע"ש, וכפי' הרי"ף בר"י י"ל שכן פ' הפוסקים ולכן בענין שיעור הכבי לא חילקו הפוסקים בין הולך מעולמו והניח אחריו בנים או הולך בלא בנים, ולפ"ז הגמ' דלעיל דמפרשי להאי קרא דאל תכבו על יותר מדאי צ"ל אליבייהו כוונה אחרת כסיפא דקרא דהולך והיינו כמ"ש לעיל כנ"ל נכון בכ"ז :

ג) והנה בהך מילתא דהולך בלא בנים צריכין לעיין ולהבין זה הישב. (א) בפעולת הבן להאב לאח"מ. ב) אוהו סוגי אנשים דוקא נקראים שהולכים בלא בנים, ובוהו יבואר לנו עוד הגמ' דב"ב (ד"י) דכתבנו לעיל (שריג ג') דאמר ר' אבהו שאלו את שלמה בן דוד עד היכן כחה של צדקה א"ל באו וראו מה פירש דוד אבא פור נתן לאביונים צדקתו עומדת לעד קרנו תרום בכבוד (וע"ל מש"ס ע"ו), וי"ל הכי דבב"ב שם אמרו ריב"ל אמר כל הרגיל לעשות צדקה וזכה לבנים בעלי חכמה בעלי עושר בעלי אגדה, בעלי חכמה דכתיב (משלי כ"ט) ימצא חיים, בעלי עושר דכתיב צדקה, בעלי אגדה דכתיב וכבוד (ס), כתיב הכא וכבוד וכתוב התם כבוד חכמים ינחלו (סג ג') ע"כ, ויש לעיין בהכטחת ריב"ל דהלא ראינו שיש הרבה נדיבים בעם שרגילין לעשות צדקה והולכים מעולמם בלא בנים, ואיה הכטחת ריב"ל להם, וי"ל הכי דשם בנים לארם נקראים בב' אופנים. א) בנים ע"י התולדה בחומר הגוף דהאב. ב) בנים כנפש כדרך שאמר ר"ל בסנהדרין (דנ"ט) כל המלמד את בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאלו עשאו שנאמר ואת הנפש אשר עשו בחרן (בראשית י"ב) ור"י אמר (ס) כאילו ילדו שנאמר אלה תולדות אהרן ומשה ולא חשיב רק תולדות אהרן ע"ש, ורש"י בפ' ואתחנן (ו' ד) כתב ושננתם לבניך אלו התלמידים מצינו בב"מ שהתלמידים קרוים בנים כו', ולפ"ז יש לומר דהכטחת ריב"ל להרגילים לעשות צדקה שזוכים לבנים אין כוונתו רק על בנים סצד התולדה מחומר האדם אלא כוון גם לאורך סוג בנים שבאים ע"י כח הנפש המשכלת שבו, וה"פ דמי שרגיל לעשות צדקה ממציא לו הקב"ה עניים מהוגנים שהמה ובניהם לומדים תורה ועובדי ה' המה, וכל הני נקראים לו ג"כ בשם בנים כמו דכתיב באברהם ואת הנפש אשר עשו בחרן ואמרו בכור' ע"ז משום שהאבילין והשקן והכניסם תחת כנפי השכינה מעלה עליו הכתוב כאלו עשאו ומהני בנים כנפש זוכים הרגילים לעשות צדקה שיראו מהם בעלי חכמה בעלי עושר בעלי אגדה, ומעתה ברכת ריב"ל לעולם נתקיים לכולם, אך לזה סוג בנים כגוף ולזה סוג בנים כנפש וכמ"ש :

ועפ"י הנחת דברינו י"ל שגם בהך מילתא דכבו ככה להולך בלא בנים י"ל כן דזה קאי רק למי שלא הניח אחריו בנים כלל, לא בנים כגוף ולא בנים כנפש, אבל כאחת מהני תרתי בנים איש זה נקרא הולך בבנים טובא, ולבאר זה בתום'

ביאור נבין מקודם מעלת הבן להאב לאח"מ, והדבר פשוט שהוא כדרך שאמרו חז"ל בסנהדרין (ק"ד) דברא מוכה אבא ואבא לא מוכה ברא והנה המהרש"א בסנהדרין (ס) כתב מעם ע"ו לפי שדרך קצת רשעים שאין רוצים שיהיו בניהם כמותן אלא שיהיו צדיקים, וע"כ ברא מוכה אבא שאביו אע"פ שרשע הוא היה מוכיחו להדריכו בדרך טוב, ואין אבא מוכה ברא שהיה לו ממי ללמוד ולא למד ע"ש, וכדברי המהרש"א יש לנו ליישב היטב פרש"י בפ' לך (ט"ו) ע"ו דכתיב ואתה תבוא אל אבותיך בשלום תקבר בשיבה טובה וז"ל אל אבותיך אביו עובר ע"ו והוא מבשרו שיבא אליו, למדך שעשה תרח תשובה ע"כ, וראיתי בספר נחל קדומים (ס) שכתב מקשים מנין לירדש מכאן דעבר תרח תשובה דלמא לעולם הוא ברשעו, אך ברא מוכה אבא בוכות אברהם ניצול אביו ופי' מהר"ר שמואל פרימו ז"ל רד"ל דקדקו דה"ל למימר תבוא אל אביך ואמאי קאמר אבותיך אלא מוכח שעשה אביו תשובה, ובוה זיכה אל אביו של תרח עצמו שע"ו ששב זיכה תרח לאביו והוה אל אבותיך אביו ואביו ודוק עכ"ל, ולכאורה יש להקדק על תי' דעדיון קשה מנ"ל דעבר תרח תשובה דלמא אביו נחור עבר תשובה וא"ש גם לפ"ו לשון לאבותיך, לנחור מצד זכות עצמו ולתרח מצד זכות אברהם דברא מוכה אבא, וז"ל קצת דס"ל להגמ' כיון דיש לומר הכי והכי מסתברא יותר לומר דתרח עבר תשובה אחרי שראה פעולת ה' לאברהם אע"ה שהצילו מאור כשדים והפיל ל"א מלכים לפניו, ובימי אברהם רבים מאו"ה באו להכניס נפשם תחת כנפי השכינה וכמ"ש לעיל בשם המד"ר ע"ו דאת הנפש אשר עשו בחרן, ומכ"ז מסתברא יותר לפרש הקרא דתרח עבר תשובה ולא נפרש על נחור כנ"ל, אך לפי דברי המהרש"א דלעיל בלא"ה נמי קו' אין דעל אביו של אברהם ל"ש כלל לומר הך דברא מוכה אבא שהוא היה עע"ו בתחלה בשאט נפש והמשיך גם בניו אחריו שיעשו כן, ותרח מסר אברהם לנמרוד לשורפו בכבשן האש כמבואר במד"ר, ורק אחד היה אברהם שמיאן לילך ברכי אביו והכיר מעצמו את בוראו ושיבר את צלמי אביו, וכיון דלא היה אביו שום מסייע כלל לו בעבודת ה' ובהכרת בוראו א"כ ליתא ביה הענין דברא מוכה אבא כלל לפ"ד מהרש"א כנ"ל, ומה שדקדקו ע"ו דכתיב אבותיך ולא אביך אבאר זה בס"ד בסמוך:

ורפ"ד המהרש"א ז"ל נ"ל ברור דכמו דאמרינן שמי שהניח אחריו בנים בתולדת הגוף דברא מוכה אבא יען שאביו הדריכו בדרך טוב וכל מצוה שעושה הבן הכל באים מכח האב, א"כ צ"ל מטעם זה המלמד לבן חבירו תורה או שהחזיקו במאכל ומשתה ועושה פרקמטיא לו להחיות נפשו נמצא שכל תורה שלומד ומעש"מ שעשה בא כ"ו מכח המחזיק שבוראי בנים בנפש הללו שנקראים לו בנים גם המה מוכה להאב שלהם וכמו שפירש"י בואתחנן (ס) כשם שהתלמידים קרוים בנים כך הרב קרוי אב כו' ע"ש, ולפ"ו מבואר יותר מ"ש לעיל שמי שמת והניח אחריו בנים כה"ג דלעיל בנים בנפש לא מיקרי איש זה שהולך בלא בנים והרבה בנים הניח אחריו, וכיון שבאנו לכ"ו מעתה נאמר בענין שלנו על הנדיב הר"מ נ"ע, אף שלא הניח בן אחריו בן מצד החומר עכ"ו הוא הולך בבנים טובא מצד גודל הצדקות שלו שהחזיק אלפים נפשות בישראל, ומכח חזוק זה הדריכו האבות לבניהם בדרך טוב, ולמדו תורה והרי המה כבנים ממש לו בכל פרט דאמרינן בגמ' דברא מוכה אבא כנ"ל:

ועפ"ו

ועפ"ז יבואר לנו היטב הגמ' דב"ב דלעיל דשאלו את שלמה עד היכן כחה של צדקה וא"ל פזר נתן לאביונים צדקתו עומדת לעד קרנו תרום בכבוד דהמפר' בותבים דארם אינו נקרא הולך רק בחייו בעוה"ז אבל בעלמא דקשומ בעצמותו אינו יכול להיות הולך עור, דכיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצות ופי' מהרש"ם בכתב סופר דאם העם מתעוררים בתשובה בעת הספד להמת או נתתי לך מהלכים בין העומדים האלה ע"ש, ומעלה זו נמצא ג"כ בבנו כזה שברא מוכה אבא להעלות נשמתו בעלמא דקשומ למעלה כמבואר בספרים הק', ולפ"ד דלעיל י"ל שהבנים שלו בנפש מעלים את נשמתו למעלה והולך הוא גם בעלמא דקשומ ולא עומד והבן, ועו"א הכתוב פזר נתן לאביונים ורגיל היה לעשות צדקה שבזה זוכה או לבנים בגוף או לבנים בנפש כמ"ש לעיל, ועו"ז זוכה עוד דצדקתו עומדת לו לעד גם בעלמא דקשומ וקרנו תרום (לעד) בכבוד, דגם בעולם העליון הולך הוא וכמ"ש שברא בין בן בגוף בין בן בנפש מוכה אבא להעלות נשמתו מעלה מעלה וא"ש הכל כנ"ל:

באופן אחר נלפע"ד לבאר הגמ' דר"א דב"ב (ד"י) הכי דהרמב"ם רפ"ד מהל' בכורים כתב הגר מביא וקורא שנאמר לאברהם אבינו אב המון גוים נתתיך הרי הוא אב לכל העולם שנכנסים תחת כנפי השכינה ולאברהם היתה השבועה תחלה שיירשו בניו את הארץ ע"כ, והק' השאגת אריה (סי' מ"ט) ע"ז הלא הקריאה הוא אשר נשבע לאבותינו בלשון רבים, ואב המון גוים לא מצינו בקרא רק על אברהם לחדו ⁶ ויכול לומר לאבותינו ליחיד אע"ג שהוא לשון רבים, וזוהי מבאר מ"ש הרמב"ם ולאברהם היתה השבועה ע"ש, ובספרי שרביט הזהב (הלק נ') בארתי עפ"י דברי הש"א הקרא בפ' וירא (כ"ד) דכתיב ואני והנער נלכה עד כה ונשתחוה ונשובה אליכם, כתיב נשובה בלשון רבים ליחיד, וחז"ל דרשו ע"ז דנורקה נבואה מפיו שגם יצחק יחיה, ולפ"ד הש"א יש להוסיף עוד בענין נבואה זו שהראה הקב"ה אליו את גודל מדרגתו כעת שקרנו תרום בכבוד ליחסו בלשון רבים, וזוהי יש לבאר הא דכתיב בפ' לך ואת הנפש אשר עשו בחרן בלשון רבים ודרשת חז"ל ע"ז שאברהם גייר לאנשים ושרה לנשים, ולפ"ד י"ל עוד דכאן נמו הראה הקב"ה לאברהם את גודל מדרגתו בקיום מצוה זו דעל לשון עשיה אמרו חז"ל שע"ז שאברהם האכילם והשקם כו' מעלה עליו הכתוב כאלו עשאו, וע"ז נאמרה עליו אשר עשו בלשון רבים דמצוה זו שהאכילם כו' הגדיל קרנו בכבוד ליחסו בתורה בלשון רבים דגדולה הכנסת אורחים כמו שאמרו בשבת (קק"ז) אמר ר' יוחנן גדולה הכנ"א בהשכמת בית המדרש דקתני מפנין ד' וה' קופות מפני האורחין ומפני ביטול ביהמ"ד, ורב דימי מנהרדעא אמר יותר מהשכמת ביהמ"ד דקתני מפני האורחין והרר מפני ביטול ביהמ"ד (פרש"י ברה"ה מהשכמת דתנא דידן אקדמהו ברישא) ע"כ, ויש לעיין מאי ראייה מזה דאקדמהו ברישא שהיא גדולה מהשכמת ביהמ"ד אולי כהרדי ניהו וע"כ צריך אחד מהן להקדים תחלה, וי"ל דדיוקא דר"ד הוא מיתור לשון דמתני' דקתני מפני האורחין ומפני ביטול ביהמ"ד ותרתי מפני ל"ל אם שוים המה והכי הל"ל מפני האורחין וביטול ביהמ"ד, אלא אשמועינן בזה דגדולה הכנ"א מביטול ביהמ"ד ואתא מפני הב' לאקדמו, וכה"ג מבאר הגמ' (חגיגה י"ב) הקרא דאת השמים ואת הארץ דאת השני אתא לאקדמו שמים לארץ ע"ש ודוק, ועוד אמרו (סו) אמר רב גדולה הכנ"א מהקבלת פני השכינה כו' (ועיין לעיל (שריג ט' טו ט) מ"ש בענין מצות הכנ"א וקחתי משם לכאן) :

ועפ"ד

ועפ"ד יש ליישב דקדוקי דלעיל הא דכתיב באברהם ואתה תבוא אל אבותיך בלשון רבים הכי, דבברכות פרק א"ע א"ר אבהו במקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורים עומדין, וי"ל שבשרו לאברהם שאביו יעשה תשובה מאהבה ויתעלה בתשובתו עד שה' ית' יקרא לו בשם אבותיך לשון רבים ליחיד, שלשון זה הוא חשיבות הכבוד (כמו שגם אנו מכבדים לאדם חשוב לקרותו בלשון רבים אתם), וברוך זה לא רחוק מאתנו לפרש דברי ר"א דב"ב (ד"י) דלעיל דשאלו את שלמה בן דוד עד היכן כחה של צדקה א"ל באו וראו מה פירש דוד אבא פור נתן לאביונים צדקתו עומדת לעד קרנו תרום בכבוד, דה"פ שרוד שאמר כל ספר תהלים כרוה"ק כנביא נבואתו הגדיל כ"כ כחן של בעלי צדקה אשר לבד זה שצדקתם עומדת לעד, עוד זוכים שקרנם תרום בכבוד פי' שרוה"ק מיוחסם בשם הכבוד ליחיד בלשון רבים וזה מצינו בתורה רק באברהם שאמר עליו שם זה. א) במעלת הצדקה שלו. ג) בנסיון דעקידה, ובאביו מצד מעלת התשובה ור"א לשי' אויל דאמר במקום שבעלי תשובה עומדין כו' ועל מדרגה הגדולה הלוו י"ל שכוון ר"א כאן במ"ש עד היכן כחה של צדקה שקרנם תרום בכבוד והבן כנ"ל בס"ד :

סליק חלק שני, בעזרת צורי וקוני.

הסכמות ומכתבי תהלה מכבוד הרבנים הגאונים שלימ"א, ומכבוד הרב הגדול רשכב"ה אדמו"ר ר' **יצחק אלחנן** זצ"ל אב"ד דקאוונא נרפסים המה בספרי שרביט הוזהב ואין לכפול הדברים, והנה ת"ל יש ת"י עוד הסכמות הרבה מהרבנים הגאונים שי' ואדפיסם אי"ה בהשלמת ספרי **כבוד חכמים** יזכני ה' ית' להוציא לאור הדפוס בקרב, קוה לה' חוק ויאמץ לבך וקוה אל ה'.

המחבר

אין להדפיס ספרי בלתי רשותי ורשות באי כחי כמשפט תורה"ק וכחוק הקיר"ה.

המחבר